

**AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELER İLE
TÜRKİYE’NİN İNSANİ GELİŞMİŞLİK
ENDEKSİNE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

Edanur YALÇIN

**Danışman
Doç. Dr. Ali KONAK**

**AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELER İLE TÜRKİYE’NİN İNSANİ GELİŞMİŞLİK
ENDEKSİNE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Edanur YALÇIN

Doç. Dr. Ali KONAK

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Aralık 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	14
ARAŞTIRMA EVREN VE ÖRNEKLEMİ.....	14
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	14
GİRİŞ	16
1. BİRİNCİ BÖLÜM	18
1.1. Avrupa Birliğinin Gelişim Süreci ve Yapısı.....	18
1.1.1. Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi	18
1.1.2. Schuman Bildirisi.....	19
1.1.3. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT).....	20
1.1.4. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET).....	20
1.1.5. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Gümrük Birliğinin Kurulması .	21
1.1.6. Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Ortak Pazar'a Geçiş..	21
1.1.6.1. Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı	21
1.1.6.2. Tek Avrupa Pazarının Oluşturulması	22
1.2. Avrupa Birliği Ortak Politikaları	22
1.2.1. Ortak Tarım Politikaları (OTP).....	23
1.2.2. Ortak Rekabet Politikası.....	24
1.2.3. Ortak Sanayi Politikası (OSP).....	25
1.2.4. Ortak Enerji Politikası	25
1.2.5. Ortak İstihdam ve Sosyal Politika.....	25
1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne Geçiş	25
1.4. Avrupa Birliği Yapısı.....	26

1.4.1.	Avrupa Parlamentosu.....	26
1.4.2.	Avrupa Parlamentosunun Görev ve Yetkileri	27
1.4.3.	Avrupa Komisyonu.....	27
1.4.4.	Avrupa Komisyonunun Görev ve Yetkileri.....	27
1.4.5.	Adalet Divanı.....	28
1.4.6.	Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi.....	28
1.4.7.	Avrupa Konseyi.....	28
1.5.	Avrupa Birliği Mali Kuruluşlar	29
1.5.1.	Avrupa Birliği Bütçesi	29
1.5.2.	Mali Fonlar	29
1.5.3.	Avrupa Yatırım Bankası	30
1.5.4.	Avrupa Merkez Bankası	30
1.6.	Avrupa Birliği Üye Ülkeler	30
2.	İKİNCİ BÖLÜM	33
2.1.	İnsani Gelişme Endeksine İlişkin Temel Kavramlar	33
2.2.	İnsani Gelişme Endeksi.....	34
2.3.	İnsani Gelişme Endeksinin Unsurları	36
2.3.1.1.	Sağlık: Yaşam Beklentisi	36
2.3.1.2.	Eğitim: Beklenen Okullaşma ve Ortalama Eğitim Yılı.....	37
2.3.1.3.	Gelir: Kişi Başına GSMH	38
2.4.	İnsani Gelişme Endeksinin Boyutları.....	39
2.5.	İnsani Gelişme Endeksinin Ölçütleri.....	41
2.6.	İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplanması	42
2.6.1.1.	Sağlık Endeksi.....	43
2.6.1.2.	Eğitim Endeksi.....	43
2.6.1.3.	Gelir Endeksi	44
2.6.1.4.	İnsani Gelişme Endeksi.....	44
2.7.	Literatür Taraması	45
3.	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	49
3.1.	İnsani Gelişme Bağlamında AB Ülkeleri ve Türkiye.....	49
3.2.	AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Seçilen Makroekonomik Göstergeleri	49
3.2.1.	AB Ülkeleri ile Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksinin Karşılaştırılması	53
	SONUÇ VE ÖNERİ.....	61
	KAYNAKÇA.....	63

TABLolar LİSTESİ	67
ŞEKİLLER LİSTESİ	68
EKLER	69
ÖZGEÇMİŞ	81

TEZ ONAY SAYFASI

Edanur YALÇIN tarafından hazırlanan “AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELER İLE TÜRKİYE’NİN İNSANİ GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Ali KONAK

.....

Tez Danışmanı, İktisat Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 30.11.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ali KONAK (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Serkan DİLEK (KÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Edanur YALÇIN

İmza :

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. Ali KONAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tüm hayatım boyunca maddi ve manevi hiçbir yardımı esirgmeden yanımda olan her zaman değerli desteklerini ve sevgilerini en güzel şekilde hissettiren başta kıymetli babam, annem, kardeşlerim ve sevgili eşim Efe YALÇIN olmak üzere aileme tüm kalbimle teşekkür ederim.

Edanur YALÇIN

ÖZ

1960 yıllarında Dünya ekonomilerinde kalkınmanın asıl göstergesinin Milli Gelirdeki büyüme olduğu görüşü yaygındı. Fakat 80’li yıllara doğru gelindiğinde sadece Milli Gelire bakılarak bir ülkenin kalkındığını söylemek yetersiz kalmıştır. Bu sebeple İktisatçılar ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ortak bir noktada buluşarak artık kalkınmanın yeni bir göstergesi olması gerektiğini savunmuştur. Bu sebeple yapılan araştırmalar sonucunda kalkınmanın asıl göstergesinin insan hayatının kalitesinden ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Böylece insan hayatının kalitesini belirten üç endeks ortaya çıkmıştır. Bunlar sağlık, eğitim ve gelir endeksleridir. Bu üç gösterge ile bir insanın sağlıklı ve uzun bir yaşam sürmesi için gerekli olan zamana “Doğumda Yaşam Beklentisi” adı verilmiş, kişinin kendini gerektiği şekilde geliştirmek için ihtiyaç duyduğu eğitimi almasına “Beklenen ve Ortalama Eğitim Süresi” adı verilmiş, kişinin gerekli olan bu sağlık ve eğitim koşullarına rahatlıkla ulaşabilmesi ihtiyaç duyduğu gelir seviyesine ise “Kişi Başına Milli Gelir” adı verilmiştir.

Bu bilgiler ışığında hesaplanan ve her yıl rapor halinde yayınlanan İnsani Gelişme raporu (IRG) içerisinde İnsani Gelişme Endeksine yer verilmektedir. Bu endeks hesaplanırken kullanılan formüller, değişkenler ve alt-üst sınırlar mevcuttur. Hesaplama içine dahil edilen bu bilgiler ise en son olarak 2010 yılında UNDP tarafından düzenlenen kurallara göre belirlenmekte ve buna göre hesaplama yapılmaktadır. Bu çalışma İnsani Gelişme endeksinin ne olduğu, hangi unsurlardan oluştuğu, hesaplamaya dahil edilen alt-üst sınırları, beklenen eğitim süresinin sebep olduğu soruna değinmiş ve AB ülkeleri ile Türkiye’nin endeks değerleri ve göstergeleri sonucunda 1990-2022 yılı arasındaki genel durumları hakkında bilgi verilmiştir.

Avrupa Birliği’nin kurucu üyelerinin birliğe sonradan katılanlara göre daha avantajlı olduğunu, Türkiye’nin üye ülkelerin çoğuna göre gelişme hızının daha yüksek seyrettiğini ancak Türkiye’nin İnsani Gelişme açısından üye ülkeleri

yakalayabilmek için sağlık ve eğitim alanlarına daha çok ilgi göstermesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: İnsani Gelişme, Kalkınma, Yaşam Beklentisi, Ortalama ve Beklenen Eğitim, Kişi Başına Milli Gelir, Gelişme Düzeyi, AB lkeleri, AB

ABSTRACT

In the 1960s, it was believed that the main indicator of development in world economies was growth in National Proceeds. However, in the 1980s it was not enough to say that a country developed by looking only at the National Proceeds. For this reason, economists and the United Nations Development Program (UNDP) came together at a common point and argued that this should be a new development indicator. For this reason, as a result of the researches, it has been understood that the main indicator of development stems from the quality of human life. Thus, three indices that show the quality of human life have emerged. These are health, education and earnings directories. With these three indicators, the time required for a person to live a healthy and long life is called life expectancy at birth, the expected and average education period for the person to receive the education he/she needs to develop himself/herself properly is called the expected and average education period, and the person can easily reach these necessary health and education conditions. The income level needed is called national earnings per capita. The Human Development Index is also included in the Human Development report, which is calculated in the light of this information and published as a report every year. There are formulas, variables and lower and upper limits used in calculating this index. This information, which is included in the calculation, is determined according to the rules issued by UNDP in 2010 and calculations are made accordingly. In this study, what the Human Development index is, what elements it consists of, the lower and upper limits included in the calculation, the problem caused by the expected education period, and the general situation of the EU countries and Turkey between 1990-2022 as a result of the index values and indicators was given. It has been concluded that the founding members of the EU are more advantageous than the ones that joined the union later, that Turkey's development rate is higher than most of the member countries, but that Turkey needs to pay more attention to the fields of health and education in order to catch up with the member countries in terms of Human Development.

Keywords: Human Development, Development, Expected Life expectancy, Average and Expected Education, National Income per Capita, Level of Development, EU Countries, EU

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELER İLE TÜRKİYE’NİN İNSANİ GELİŞİMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
Tezin Yazarı	Edanur YALÇIN
Tezin Danışmanı	Doç Dr. Ali KONAK
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	30.11.2022
Tezin Alanı	İktisat
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	81
Anahtar Kelimeler	İnsani Gelişme, Kalkınma, Yaşam Beklentisi, Ortalama ve Beklenen Eğitim, Kişi Başına Milli Gelir, Gelişme Düzeyi, AB Ülkeleri, AB

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	COMPARATIVE ANALYSIS OF EUROPEAN UNION MEMBER COUNTRIES AND TURKEY ACCORDING TO HUMAN DEVELOPMENT INDEX
Author of the Thesis	Edanur YALÇIN
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Ali KONAK
Status of the Thesis	Master Degree
Date of the Thesis	30.11.2022
Field of the Thesis	Economy
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	81
Keywords	Human Development, Development, Expected Life expectancy, Average and Expected Education, National Income per Capita, Level of Development, EU Countries, EU

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKTÇ	: Avrupa Kmr ve Çelik Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
GSMG	: Gayri Safi Milli Gelir
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDI	: İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu (Human Development Report)
İNGEV	: İnsani Gelişme Vakfı
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü)
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür rgt)

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmanın konusu Avrupa Birliği üye lkelerinin Türkiye ile İnsani Gelişme Endeksine göre karŐılaŐtırılmasıdır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Ülkelerin gelişme düzeyleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Uluslararası kuruluşların yapmıŐ olduğu çalışmalar ülkelerin yaşam standardı hakkında bilgi vermektedir. Bu alıŐma, kuruluşların yapmıŐ olduğu araştırmalar sonucu ortaya çıkan mevcut gelişme düzeyinin uluslararası ülkelerde hangi seviyede olduğunu değerlendirmek amacı taŐımaktadır.

Türkiye'nin yıllara göre gelişme düzeyinin Avrupa Birliği üye ülkelere göre karşılaştırılması önem taŐımaktadır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin gelişme düzeyi için Türkiye'nin durumu tespit edilmeye çalıŐılacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma kapsamında Türkiye'nin gelişme düzeyinin belirlenmesi amacıyla Avrupa Birliği ye ülkelerle karşılaştırılması yapılacaktır.

Bir ülkenin gelişmiş ülke olarak tanımlanması için bazı tartıŐmalar vardır. İnsani Gelişme Endeksi gelişmiş ülke değerlendirmesi için bir ölçü olarak kullanılmaktadır.

ARAŞTIRMA EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini 27 Avrupa Birliği lkesi ile Türkiye'nin 1900-2022 yılları arasındaki İnsani Gelişme Endeksi verileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 27 Avrupa Birliği yesi ülke ve Türkiye'dir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

İnsani Gelişme Endeksi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenmesinde büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla İnsani Gelişme Endeksi Avrupa Birliği üye ülkeler ve Türkiye başta olmak üzere ülkelerin ekonomilerinin gelişme düzeyi bu tezde

araştırılmıştır. Araştırma sırasında karşılaşılan glkler ise; İnsani Gelişme Endeksini oluşturan sağlık, eğitim ve gelir unsurlarının Avrupa Birliği ye ülkelere ait verilerine açık bir şekilde ulaşılamaması karşılaşılan glklerin başında gelmektedir.

GİRİŞ

Ülkelerin insani gelişme seviyeleri belirlenirken beşerî sermaye ve gelişme seviyesi oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyelerini belirlemek için kullandıkları milli gelir, insani gelişme seviyesini ölçmek için tek başına yeteli bir unsur oluşturmamaktadır. Ülkelerin insani gelişme seviyeleri belirlenmesi için zamanla çeşitli hesaplamalar yapılmış ve bu sonuca göre de ülkelerin diğer ülkeler arasındaki gelişme seviyeleri belirlenmiştir.

1960 yıllarında Dünya ekonomilerinde kalkınmanın asıl göstergesinin Milli Gelirdeki büyüme olduğu görüşü yaygındı. Fakat 1980'li yıllara doğru gelindiğinde sadece Milli Gelire bakılarak bir ülkenin kalkındığını söylemek yetersiz kalmıştır. Bu sebeple İktisatçılar ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ortak bir noktada buluşarak artık kalkınmanın yeni bir göstergesi olması gerektiğini savunmuştur. Bu sebeple yapılan araştırmalar sonucunda kalkınmanın asıl göstergesinin insan hayatının kalitesinden ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Böylece insan hayatının kalitesini belirten üç endeks ortaya çıkmıştır. Bunlar sağlık, eğitim ve gelir endeksleridir. Bu üç gösterge ile bir insanın sağlıklı ve uzun bir yaşam sürmesi için gerekli olan zamana Doğumda yaşam beklentisi adı verilmiş, kişinin kendini gerektiği şekilde geliştirmek için ihtiyaç duyduğu eğitimi almasına Beklenen ve Ortalama eğitim süresi adı verilmiş, kişinin gerekli olan bu sağlık ve eğitim koşullarına rahatlıkla ulaşabilmesi ihtiyaç duyduğu gelir seviyesine ise Kişi başına milli gelir adı verilmiştir. Burada İnsani Gelişme Endeksine yer verilmektedir. Bu endeks hesaplanırken kullanılan formüller, değişkenler ve alt-üst sınırlar mevcuttur. Hesaplama içine dahil edilen bu bilgiler ise en son olarak 2010 yılında UNDP tarafından düzenlenen kurallara göre belirlenmekte ve buna göre hesaplama yapılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerinin birliğe sonradan katılanlara göre daha avantajlı olduğunu, Türkiye'nin üye ülkelerin çoğuna göre gelişme hızının daha yüksek seyrettiğini ancak Türkiye'nin İnsani Gelişme açısından üye ülkeleri yakalayabilmek için sağlık ve eğitim alanlarına daha çok ilgi göstermesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada Avrupa Birliği üye ülkeler ile Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve alt göstergelerinin yıllar içindeki değişimi ve İnsani Gelişme Endeksini etkileyen faktörler ele alınmıştır. Çalışmada UNDP 1990-2022 yılları arasındaki İnsani

Gelişme Raporu (İGR) verilerinden faydalanılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde ve devamında konu ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Hazırlanmış olan tez çalışmasını birinci bölümünde Avrupa Birliği tarihçesi, yapısı ve kurumları hakkında bilgi verilmiştir. Bu kapsamda Avrupa Birliği üye ülkelerin, Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı ve organları üzerinde durulmuş ve Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin ortak politikaları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde İnsani Gelişme Endeksinin hesaplanması ve unsurları hakkında bilgi verilmiştir. Avrupa Birliği üye ülkeler ile Türkiye'nin karşılaştırmalı analizi yapılmış, İnsani Gelişme Endeksi verileri ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenmiştir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Avrupa Birliğinin Gelişim Süreci ve Yapısı

Bu bölümde Avrupa Birliğinin doğuşu ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin genişleme süreci ve Avrupa Birliğine katılan ülkelerden bahsedilmiş ve birliğin kurumsal yapısı anlatılmıştır. Daha sonra da Türkiye ile AB üyesi ülkeler İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) bağlamında karşılaştırılmıştır.

1.1.1. Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşme kavramıyla birlikte dünya ekonomilerinde uluslararası entegrasyonlar önemli ölçüde artmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa, Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır. Avrupa bu iki kutup kapitalizm ve komünizm arasındaki tampon bölgeyi konumunda idi. Bu kutuplaşma ise Avrupa'nın bölgesel, siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve askeri kutuplaşmalar içinde olduğunu gösteriyordu. İkinci Dünya Savaşından Sonra ortaya çıkan askeri ve ekonomik sorunlar ile birlikte Avrupa'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden gelen askeri tehditler ile Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen ekonomik tehdit sonrası Avrupa devletleri birlikte hareket etme noktasına gelmiştir (Fişne, 2003: 58). Fakat Avrupa iki kutup arasında kalma durumunu kendi lehine çevirmiş, sosyal düzeyde kapitalist ekonomideki temel çıkar çatışmasını siyasete devrederek ve siyasal demokrasi ile refah devletini, bu çatışmayı çözmek açısından etkin bir biçimde kullanarak avantajlı hale gelmeyi sağlamıştır (Koray, 2005: 239). Avrupa sosyal politikasının tarihsel kökenleri AET'yi kuran Roma Antlaşması'na kadar uzanmaktadır (Dodo, 2014: 54). Avrupa'da uluslararası bu kutuplaşmanın önüne geçmek amacı ile uluslararası birliği geliştirmek ve ayrışmaları engellemek amacı ile bir Avrupa kuruluşu oluşumuna ihtiyaç duyulmuştur (Erhan, 2013: 3-4).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da birleşme yolundaki gelişmeler 3 nedene dayanır. Bunlardan birincisi, Avrupa kıtasının yüzyıllardır sürdürmüş olduğu "dünyanın merkezi" olma özelliğini yitirmiş olmasıdır. Avrupa'nın yerini ABD ve SSCB almıştır. Avrupa'nın bu iki kutup arasında üçüncü bir güç olması için tek seçeneği ekonomik ve siyasal birleşmeydi. İkincisi, Avrupa'da çıkan savaşları engelleme düşüncesi idi. Üçüncü ise, ekonomik kaygılardır. Avrupa'da işsizliğin

önlenmesi, az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, ekonomik gelişmelerin sağlanması ve refah seviyesinin artırılması hedeflenmiştir.

Avrupalı devletlerin birleşmesine yönelik düşünceler 1950'li yıllarda başlamıştır. 9 Mayıs 1950 yılında Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından hazırlanan Schuman Bildirisi'nde; Avrupa devletleri arasındaki entegrasyonun Fransa ve Almanya'nın yakın ilişkiler kurması ile başlayacağını belirtmiştir. Bu bildiriye göre İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransa'da bulunan hammadde ile Almanya'da bulunan kömür ve çeliğin üretiminin bir topluluk tarafından yönetilmesi gerektiğini savunulmuştur. Bu anlamda daha önce de uluslararası birliklerin dışında uluslar üstü bir yapıya geçilmesi ön görülmüştür. 9 Mayıs 1950 yılında çıkarılan Schuman Bildirisi, Avrupa Birliği'nin kurulmasındaki en önemli nokta olmuştur. Bu bildiri ile Fransızlar, Almanlar ile iş birliği içine girdiği düşünülse de Fransızlar iş birliği yerine Almanya'yı denetlemek ve kontrol altında tutmayı, kendilerine gelecek tehlikeleri engellemek için yakın ilişkiler kurmayı hedeflemiştir (Erhan vd.: 9-10).

Bölgesel Entegrasyon günümüzde aynı coğrafi bölgede bulunan devletlerin ekonomik, siyasi ve stratejik güçlerini birleştirdiği yapıya denmektedir. Ancak bazı bölgesel birliklerde anlaşma olmasa bile uluslar kendi aralarında bir anlaşma var gibi ortak hareket etmektedir. Zamanla hükümetler bu yapıları resmileştirmek amacı ile anlaşmalar imzalamaya başlamıştır. Farklı birliklerde ise, belli bir coğrafyada bulunan ülkeler aralarında bağımlılıkları olamamasına rağmen siyasi ve ekonomik olarak birleşip ortak Pazar anlayışında hareket etmektedir. Avrupa Toplulukları gümrük birliği ile başlayan ve siyasi birlik olarak devam eden önemli bir birlik olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkeleri birleşme nedeni Avrupa'da ortak refah düzeyinin artması, barışçıl bir ortam oluşması, ortak pazar, ortak ekonomik ve siyasi birliğin oluşmasını sağlamaktır (Tatoğlu ve Taşkiran, 2006:100).

1.1.2. Schuman Bildirisi

9 Mayıs 1950 yılında Fransa dışişleri bakanı Robert Schuman tarafından Fransa ile Almanya arasında kömür ve çelik sanayisinin tek çatı altından birleşmesini öneren bir bildiridir. Bu bildiri Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun fikir temellerinin atılmasını sağlamıştır. Bu bildiriye göre sanayinin en önemli hammaddesi kömür ile çeliğin üretim ve kullanımını bir topluluk tarafından yürütülmesi Avrupa'da kalıcı

barışın oluşması için önemli olacağı düşünülmüştür. Bu bildiride oluşan ilkeler 9 Mayıs 1950 yılında kabul edildi ve Fransa devlet politikası haline geldi. Bu politikanın amacı ise Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg arasında stratejik olan kaynakların ortak kullanımı ile olası bir savaşın önlenmesi, Avrupa'da kalıcı barışın sağlanmasıdır. Benimsenen bu politikaların sonucunda 18 Nisan 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. Bu birlik ile Avrupa toplulukları içinde ilk kurulan topluluk ve Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmuştur.

1.1.3. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Paris Antlaşması ile 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanmış ancak 23 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma 50 yıl geçerli olup 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğuna Fransa ve Almanya'nın yanında İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg yer almıştır. Üye devletler arasında kömür, demir ve çelik ürünleri üzerinde bulunan tüm kısıtlamalar kaldırılmış ve topluluk dışında kalan ülkelere gümrük tarifeleri uygulanmıştır (Karlık, 2007: 7).

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun amacı, kurucu üye ülkelerin ulusal ticaret sınırını kaldırıp, ekonomik bir birlik oluşmasını sağlamaktır. Topluluk tarafından belirlenen projeleri hayata geçirmek, istihdamı artırarak işsizliğin önüne geçmek, işçilerin konut edinmelerine yardımcı olmak, demir-çelik üretimini artırarak yatırımları destekleyecek üretim üzerinden alınan vergiler ile birliğin finansman kaynağını oluşturmak başlıca amaçlarıdır (Kıraç ve İlhan, 2010: 193).

1.1.4. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu üye ülkeleri, bu girişimleri daha da ileri bir seviyeye taşımak istemişlerdir. Bu istekleri sonucu üye ülkelerin Dışişleri Bakanları 1955 yılında bir komite kurulması için çalışma yapmışlardır. Komiteye Belçika Dışişleri Bakanı Paul Henri Spaak başkanlık yapmıştır. Spaak Komitesi, altı üye ülke tarafından 25 Mart 1957 yılında Roma'da imzalanmış ancak 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe girmiştir.

Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) kurulmuştur. İlk olarak Avrupa Kömür Çelik Topluluğu kurulmuş ardından Avrupa Ekonomi Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

kurulmuştur. Tüm bu kuruluşlar Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg (Altılılar) üye ülke arasında gerçekleşmiştir.

Bu kuruluşlar bugünkü Avrupa Birliği'nin öncüsü olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ortak kuruluşlarıdır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan (AET) Avrupa Birliği'ne (AB) geçiş sürecinde dışişleri konusunda tam bir bütünleşme sağlanamamıştır. 1 Temmuz 1987 tarihinde Avrupa Tek Senedi'nin (ATS) yürürlüğe girmesi ile Avrupa bütünleşme sürecinde hukuksal olarak bağlayıcılık sağlanmıştır. ATS ile birtakım hedefler belirlenmiştir. Bunlar; uluslararası sınırların kaldırılıp mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı, ekonomik ve sosyal birliğin oluşması, çalışan işçilerin çalışma ve refah seviyelerinin artırılması, çevrenin korunması, ekonomik birliğin sağlanmasıdır (Karluk, 2007: 49).

1.1.5. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Gümrük Birliğinin Kurulması

Gümrük birliğinin amacı, üye ülkeler arasında gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak bölge içinde serbest dolaşımı ve diğer ülkelere karşı ortak bir tarife uygulamalarıdır. Roma Anlaşması'nda üye ülkeler arasındaki tarifeler yavaş yavaş indirilmiş ve daha sonrası için tamamen kaldırılmıştır (Kalaycı, 2006).

Üye ülkeler arasındaki gümrüklerin kaldırılması sonucu dış ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi (OGT) uygulaması başladı. Bu kapsamda üçüncü ülkelere gönderilecek olan mallar için OGT belirli bir oranda uygulanmaya başladı.

Ortak Gümrük Tarifesinin uygulanması ekonomik birleşmenin en önemli unsurunu oluşturmuştur.

1.1.6. Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Ortak Pazar'a Geçiş

Roma Anlaşması'nın amacı bir ekonomi birliği kurulmasıydı. Ortak bir ekonomi birliği kurulması için üretim faktörleri bölge içinde serbest dolaşım sağlaması, üye ülkeler arasında ticaret engellerinin kaldırılması gerekmektedir.

1.1.6.1. Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı

Serbest dolaşıma söz konusu olan faktörler emek ve sermayedir.

- a. *İşçilerin Serbest Dolaşımı:* Roma Anlaşmasına göre birlik içinde işçilerin işgücü serbest dolaşılmasına izin verilmiştir. Bu kapsamda üye ülkeler arasında işçiler diğer üye ülkelere göç etmeye başlamış ve gittikleri ülkede vatandaş işçiler ile aynı haklara sahip olmuşlardır.
- b. *İşyeri Açma Hakkı:* Birlik içinde kendi adına iş yeri açma ve hizmet verme hakkı olan işçiler üye ülkeler arasında serbest dolaşım hakkına sahiptir. İş yeri açmak isteyen bir işçi gitmiş olduğu üye ülke kurallarına uymak zorundadır. Ancak gittiği ülkedeki vatandaş çalışan ile aynı haklara sahip olmuşlardır.
- c. *Sermayenin Serbest Dolaşımı:* İç piyasaların oluşması için en önemli faktörlerden bir de sermayenin serbestleşmesidir. 1999 yılında tek para sistemi Euro'ya geçilmesi ile sermayenin serbest dolaşımı ile ilgili çok önemli adımlar atılmıştır (Seyitoğlu, 2009).

1.1.6.2. Tek Avrupa Pazarının Oluşturulması

Üye ülkeler arasında iç gümrüklerin kaldırılıp sadece üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulanması ile 1968 yılında Gümrük Birliği kurulmuştur. Gümrük Birliği kurulurken tarifeler kaldırılmıştır. Ancak tarife dışı engeller devam etmiştir. Bunlar: teknik standartların farklı olması, gümrük kapılarındaki gecikmeler, üye olmayan ülkelerin dışlanması ve yüksek maliyetleri, hizmet işlemleridir.

AET ülkeleri iç engellerin kaldırılması için çalışma yaptılar. Tek Pazar uygulaması ile birlikte AET bir "Ortak Pazar" haline geldi.

1.2. Avrupa Birliği Ortak Politikaları

Avrupa Birliği (AB) ekonomik olarak bütünleşmeyi sağlayabilmek için topluluk içinde olan üye ülkeler arasında mal, hizmet ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımında olduğu bir ortak pazar oluşturmuş ve bu ekonomik topluluğu daha da ileriye taşımak için politikalar geliştirmiştir (Yıldız, 2002, s.31).

Roma Anlaşmasında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun belirli alanlar için ortak politika izlemesi gerekmektedir. Bu alanlar ise: tarım, rekabet, ulaştırma ve ticaret politikasıdır (European Commission, 2021).

1922 yılında Maastricht Anlaşması ile parasal birliğin gerçekleşmesi ve diğer sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda ortak politika izlenmesi istenmiştir. Bu

politikaların uygulanması için yetkiler topluluk kuruluşlarına devredilmiştir. Üye ülkeler ortak politikalar ile uluslar üstü hukuk kurallarını kabul etmişlerdir.

1.2.1. Ortak Tarım Politikaları (OTP)

Avrupa Birliği'nin ilk ortak politikası tarım politikasıdır. Topluluğun bütçe harcamalarının önemli çoğunluğu tarıma aittir. Ortak Tarım Politikasının ana fikri hem ekonomik hem de siyasi açıdan ortak yönetim oluşturmaktır. Halkın temel gıda ihtiyacının karşılanması ve refah seviyesinin artması için OTP uygulamasına geçilmiştir. Ortak Tarım Politikasının amaçları arasında; üye ülkeler arasında tarıma dayalı üretim ve verimi artırmak, üye ülkelerin refah seviyelerinin artması, üye ülkeler arasında ortak fiyat istikrarı sağlamaktır (Bayraç & Yenilmez, 2005, s.24-25). Piyasaları düzenlemek amacı ile bir Ortak Piyasa Düzenleri (OPD) sistemi kurulmuştur. Bu sistem ile piyasalarda istikrarın bozulmaması, refah seviyesi artması, verimliliğin artması gibi OTP hedeflerine ulaşmak için destek sağlamıştır (T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2016).

Ortak Tarım Politikasının ana hedefleri Avrupa Ekonomik Topluluğu Sözleşmesi'nden sonra 1958 yılında toplanan bir konferans ile belirlenmiştir. Bu konferansta üye ülkeler arasında tarım ürünleri için tariflerin kaldırılması bir “yeşil pazar” oluşturulması istenmiştir. OTP ilk olarak temel tüketim ürünleri desteklenmiştir. Bu sayede ortak fiyat düzeyi belirlenmek istenmiştir (Yıldız, 2002, s.35).

Bu sisteme göre OTP üç fiyat politikası oluşmuştur. Bunlar hedef fiyatlar, müdahale fiyatları ve eşik fiyatlardır.

Hedef Fiyat: Sistemin temelini oluşturmaktadır. Bu fiyat politikasında amaç üye ülkelerin çiftçilerinin eline geçmesi istenen ideal fiyattır. Fiyatlar her sene Topluluk Konseyi tarafından belirlenir.

Müdahale Fiyatlar: Piyasada oluşturulan fiyatlar hedef fiyata göre değişkenlik gösterebilir. Bu değişkenliğin sınırı ise müdahale fiyatlarıdır. Piyasalarda fiyatların alt sınıra düşmesine karşın topluluk kuruluşları mal satın alıp stok yapmaya başlar. Üst sınırdaki ise stoklanan ürünlerin satışı gerçekleşir. Bu fiyat politikasında amaç üye ülke çiftçilerinin fiyat değişkenliğinden uğrayacağı zararı gelir garantisi ile sağlamaya çalışmıştır.

Eşik Fiyat: Toplukta belirlenen yüksek fiyatların ve tarımsal üretimi daha düşük olan dünya fiyatları karşısında korumak için eşik fiyat politikası uygulanmıştır. Bu fiyat politikasına göre üye olmayan ülkelerin tarım ürünleri topluluk içinde satılması için verilen en düşük fiyatlarıdır. Topluluğun fiyatları genel dünya fiyatlarının çok üstündedir. Bu nedenle yabancı mallara karşı korunması için değişen oranda vergi alınmaya başlamıştır. Bu vergiler ise Topluluk bütçesine aktarılır (Kalaycı, 2006).

Bu politikaların finansal kaynağı Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'ndan karşılanır. Yönlendirme amacı, yapılar gelişmeler için fon sağlamaktır. Garanti Fonu ise, ihracat sübvansiyonları ve fiyat maliyetlerinin karşılanmasıdır (Yıldız, S. 2003 s. 250-261). Topluluk kendi üreticilerini korumak ve ithalata kısıt ve refah seviyesini artırıcı politikalar uygulamıştır (Utlu, 2016, s.191).

1.2.2. Ortak Rekabet Politikası

Avrupa Birliği'nin rekabet politikasının ana hedefi, etkili ve eşit şartlarda rekabetin sağlanacağı ortak bir iç pazar oluşturmaktır (Kıraç, İlhan, 2010, s.194).

Avrupa pazarının düzgün bir şekilde işlemesi ve tüketiciye hem kaliteli hem de ucuz mal ve hizmet sunmak amaçlanmaktadır. AB'nin rekabet politikası, firmaların, fiyatları sabitleyip pazarı bölmelerini, piyasa hâkimiyetini kötüye kullanıp diğer şirketleri dışlamalarını, tekel yaratmalarını veya tüm pazarı ya da pazarın önemli bir bölümünü kontrol edebilecekleri şekilde diğer firmalarla birleşmelerini engellemeye çalışmaktadır. Üye ülkeler arasında ticareti etkileyecek bu tür davranışlar Avrupa Komisyonu tarafından araştırılmakta ve gerektiğinde cezalandırılmaktadır. Komisyon bu konuda, üye ülkelerin rekabet kurumları ile iş birliği içerisindedir (İKV, 2010).

Roma Anlaşmasında, topluluk arasında rekabet eşitliği sağlamak için kurallar koyulmuştur. Komisyon bu kurallara uymayan üye ülkelere para cezası verme yetkisine sahiptir. Türkiye Avrupa Birliği ile gümrük birliği sürecinde AB rekabet kuruluna uygun düzenlemeler yapmak amacı ile Rekabet Kurulu oluşturulmuştur (Erhan, Ç. & Akdemir, E , 2016).

1.2.3. Ortak Sanayi Politikası (OSP)

AB sanayi politikası küresel ekonomi içinde rekabeti güçlendirmek, üye ülkelerin refah seviyelerinin artması ve endüstriyel değişimin desteklenmesi amacı ile ortaya çıkmıştır (Güney & Akbay). AB sanayileşen ekonomiler arasında ileri seviyede olmak için Avrupa Teknoloji İşbirliği Ajansı'nı kurmuştur. Kurulan bu ajansın amacı küçük ve orta ölçekte işletmelerin (KOBİ) sanayileşme sürecine destek olmaktır (Tatoğlu, 2006, s.53). Böylelikle birlik içinde sanayinin desteklenmesi, dış ülke sanayilerine karşı korunması ve gelişmesine olanak sağlamıştır. Avrupa Birliği Sanayi Politikası malların, bireylerin, sermayenin ve hizmetin serbest dolaşımını güven altına almak amacı ile oluşturulmuştur. Böyleye üye ülkeler dışındaki üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük vergileri uygulanması hedeflenmiştir (Bilici, 2005:149).

1.2.4. Ortak Enerji Politikası

Enerji kaynakları ve kullanımı jeostratejik güçlerin oluşmasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Küresel ölçekte enerji talebi oluşması sonucu Avrupa Birliği sabit fiyat ve sürdürülebilir enerji sağlama yoluna gitmiştir. Bu noktada ortak bir enerji politikası benimsenme yoluna girilmiştir (Durmaz, 2015, s.3). Avrupa Birliği enerji politikasının başlıca hedefleri ise; enerji iç Pazar kurulması, enerji arzının güvenliğini sağlanması, çevrenin korunması, rekabet gücünün korunması, enerji çeşitliliğinin sağlanması, yenilenen enerji kaynaklarına geçiş sağlanmasıdır (Dura, Atik & Dumrul, 2015, s.436).

1.2.5. Ortak İstihdam ve Sosyal Politika

Bu politikanın iki ana amacı vardır. Bunlardan birincisi Avrupa' da iş gücü piyasası oluşturmak. İkincisi ile iş yeri ve sektörün yeniden yapılanıp istihdam sağlamasıdır. Bu politikanın asıl nedeni Avrupa Birliği'nin refah ve sosyal toplum bilincinin iyileşmesini sağlamaktır (Dura ve ark, 2015).1989 yılında İngiltere haricindeki üye ülkeler tarafından onaylanan Temel Sosyal Haklar Şartı, Sosyal Avrupa kavramını oluşturmuştur (Seyitoğlu, 2009).

1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne Geçiş

AET, Maastricht Anlaşması ile birlik içinde ekonomik bütünlüğün son aşaması olan parasal ve ekonomik birlik anlaşması yapmıştır. 1 Temmuz 1987 tarihinde

Avrupa Tek Senedi'nin (ATS) yürürlüğe girmesi ile Avrupa bütünleşme süreci için hukuksal bir önem kazanmıştır. AET'da özellikle dışişleri konularında iş birliği ve dayanışma yapılamamış ve tam anlamıyla bütünleşme sağlanamamıştır. Ancak 1 Temmuz 1987 yılında Avrupa Tek Senedi'nin (ATS) yürürlüğe girmesi Avrupa bütünleşme süreci açısından önemli olmakla birlikte hukuki bağlayıcılıkta kazandırmıştır.

ATS'nin başlıca hedefleri içinde, üye ülkeler arasında sınırların kaldırılması ve tek mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, ekonomik ve sosyal bütünleşme, çalışan işçilerin refah seviyesinin artması, çevrenin korunması ve ekonomik parasal birliğin sağlanmasıdır. 7 Şubat 1992 tarihinde resmi adı "Avrupa Birliği Anlaşması" olan Maastricht Anlaşması imzalanmıştır. 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği Anlaşması ile ekonomik ve parasal birliğin sağlanması, Avrupa vatandaşlığı kavramı, ortak güvenlik ve dış politika benimsenmiştir (Karluk, 2007: 70). Avrupa Birliği Anlaşmasında üç ana neden vardır. İlki ekonomik olarak bir birlik sağlamaktır. İkincisi, ortak dış politika benimsemektir. Üçüncüsü ise, güvenlik, adalet ve içişlerde iş birliğine yönelmektir (Tezcan, 2013: 163-164). Anlaşmada bahsi geçen ekonomik ve parasal birlik kademeli olarak geçilmiştir. Maastricht Antlaşması ile dışişleri, güvenlik ve savunma politikaları ile adalet ve içişleri alanlarında ortak normlar geliştirerek uygulamaları uyumlu hale getirmek için yasal zemin oluşturulmuştur (Dağdemir, 2013: 95-96).

1.4. Avrupa Birliği Yapısı

Avrupa Birliğinin kurumsal yapısında siyasal birliği sağlamak için yasama, yürütme ve yargı görevi yapan organların oluşturulması, dolayısıyla da Avrupa Birliği faaliyetlerinin bu organlar tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Avrupa Birliği kurumsal yapısı Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi, Adalet Divanı ve Avrupa Sayıştay'ı gibi temel kurumlardan oluşmaktadır.

1.4.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa parlamentosu birliğe üye vatandaşların temsilcilerinden oluşur. Her üye ülkenin bu parlamentoda seçili kontenjanı bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosu beş yılda yapılan doğrudan seçin yöntemi ile birlik vatandaşları tarafından seçilmektedir. Lizbon Anlaşmasına göre parlamento başkanı hariç en fazla 750 üyeden oluşup üyeler

en az 6 en fazla 96 parlamenter bulundurmaktadır. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'nin yürütme organı olan Bakanlar Konseyi tarafından denetlenmektedir (Turhan, 2013: 46-47).

Avrupa Parlamentosu üye sayısı, birliğe üye olan veya birlikten çıkan ülkelerin durumuna göre değişkenlik göstermektedir. İngiltere 31 Ocak 2020 yılında birlikten çıkması sonucu üye sayısı 751'den 705'e düşmüştür.

1.4.2. Avrupa Parlamentosunun Görev ve Yetkileri

Avrupa Parlamentosu birlik bütçesini kontrol etme yetkisi vardır. Avrupa Komisyonu üyelerini oy çokluğu ile görevden alma yetkisi vardır. Komisyon ve Konseye danışmanlık yapma yetkisi vardır. Birliğe yapılan üyelik başvurularında en geniş yetkiler Avrupa Parlamentosu'na aittir (Arslan, 2003:88-89).

- Demokratik denetim yetkileri
- Karar alma süreçlerine iştirak
- Birlik kurumları aleyhine ATAD önünde dava açma yetkisi
- Komisyon'un atanması ve görevden alınması
- Uluslararası anlaşmaların onaylanması
- Bütçenin hazırlanması ve kabulüne iştirak
- Diğer faaliyetlere iştirak

1.4.3. Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği'nin sürekli bir organıdır. Üye ülkeler tarafından atanmalarına rağmen yürütme faaliyetlerinde bağımsız olarak hareket ederler. Üye devletler tarafından atanan 27 üyeden oluşup birlik içindeki yürütme organıdır. Komisyon, faaliyetlerini Belçika'nın başkenti olan Brüksel'de sürdürmektedir. Sadece Avrupa Parlamentosuna karşı sorumludur.

1.4.4. Avrupa Komisyonunun Görev ve Yetkileri

Birlik içinde yasama sürecini başlatan tek kurumdur. Birlik içinde yürütme organı görevindedir. Birlik içinde yapılan harcamaları ve üye olamayan ülkelere yapılan yardımları denetlemektedir. Avrupa Birliği'ni diğer uluslararası örgütler arasında temsil etmektedir. Birlik içinde denetleyici konuma sahiptir.

- Bütçenin ve Birlik Fonlarının Uygulanması
- Karar Önerilerini Hazırlamak
- Birlik Politika ve Düzenlemelerinin Yürütülmesini Gözetmek
- Birlik Hukukunun Uygulanmasını Gözetmek
- Uluslararası Anlaşmaları Müzakere Etmek
- Birlik Faaliyetleri Hakkında Genel Rapor Hazırlamak
- Diğer Faaliyetlere İştirak.

1.4.5. Adalet Divanı

Üye ülkeler tarafından atanan yargıçlardan oluşmaktadır. Birliğin en yüksek bağımsız yargı organıdır. Toplama 27 yargıç görev almaktadır. Bu divan sadece Roma Anlaşması'ndaki hükümlere uygunluğu denetlemekler görevlidir. Hükümlere uyulmadığı durumlarda divan üye ülkeleri ve şirketlere para cezası verme yetkisi bulunmaktadır (Arslan, 2003: 92).

1.4.6. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi

Konsey her üye ülkeden bir bakanın katılımı ile oluşur. Konseye genellikle dış işleri bakanları katılmaktadır. Ancak konseyde görüşülecek konulara göre ilgili bakan katılım sağlamaktadır. Konsey birlik içinde uzlaştırıcı bir konuma sahiptir. Konseyin görevi üye ülkelerin ekonomik politikalarını düzenlemek ve Roma Anlaşmasının yürütülmesini sağlamaktır. Birlik içinde asıl karar mekanizması Bakanlar Konseyine aittir (Arslan, 2003: 79).

1.4.7. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi aynı zamanda Avrupa Zirvesi olarak da bilinir. Konsey Avrupa Birliği devlet başkanları ile Avrupa Komisyonu Başkanından oluşur. Avrupa Konseyi Başkanlarının görevi toplantılara başkanlık etmektir. Başkanlık her altı ayda bir üye ülkeler arasında değişmektedir. Belli bir dönem konsey üye ülkelerde yapılmaktadır ancak daha sonrasında diğer üye ülkelerin uzak kalması nedeni ile eleştirisi konusu olmuştur.

1.5. Avrupa Birliği Mali Kuruluşlar

Avrupa Birliğinin en önemli mali kuruluşu Avrupa Yatırım Bankası'dır. Avrupa Merkez Bankası ise Avrupa Birliği'nin temel mali kuruluşudur.

1.5.1. Avrupa Birliği Bütçesi

Avrupa Birliği bütçesi, birliğe üye ülkelerden gelen özkaynaklar ve diğer gelirlerden oluşur. Bunlar üye ülkelerin KDV ve GSMH payları ve üye olmayan ülkelerden alınan gümrük vergilerinden oluşmaktadır. Bütçenin en önemli kısmı Ortak Tarım Politikaları finansmanı için kullanılmaktadır.

Bütçe oluşması için ilk adımda Komisyon Avrupa Birliği kurumlarından aldığı bütçeler ile "taslak bütçe" oluşturur, Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosuna sunar. Bakanlar Konseyi bütçe ile ilgili görüşlerini Avrupa Parlamentosuna iletir. Avrupa Parlamentosunda onaylanan veya değişkenlik göstermeyen bütçe kabul görmüş olur. Ancak bütçede bir değişiklik olursa değişen taslak Komisyon ve Konseye iletilir. Konsey 10 gün içinde değişikliği onaylamazsa Uzlaşma Komitesine devredilir. Uzlaşma Komitesi, Konsey üyeleri ile Parlamento üyelerinden oluşur. Bütçe burada da onaylanmazsa yeni bir bütçe taslağı hazırlanması beklenir. Konsey bütçeyi reddetse bile Parlamentosunun kabul etme yetkisi bulunmaktadır.

1.5.2. Mali Fonlar

Avrupa Sosyal Fonu: Bu fon Roma Anlaşması ile kurulmuş olup asıl amacı birlik içinde, yeni iş imkanları oluşturmak, mesleki bilginin yayılması ve genişlemesi, işsizlik yardımları için finansman sağlamaktır.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu: Birliğe üye ülkeler içinde geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve geliştirilmesi için gerekli olan finansman için kredi imkânı sağlamaktadır.

Avrupa Kalkınma Fonu: Roma Anlaşması ile oluşan bu fon Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkelerine yardım amaçlı kurulmuştur.

Avrupa Parasal İş Birliği Fonu: Birliğe üye ülkelerin dış ülkelere olan borçlarını finanse edebilmek amacı ile kurulmuştur. Ödeme güçlüğü çeken üye

ülkelere kısa vadede kredi desteği sağlanır. Avrupa Para Sistemi'nin temel mali kuruluşudur.

Avrupa Garanti ve Yönlendirme Fonu: Bu fonun kuruluş amacı birliğe üye ülkeler için tarımsal destekleme ve modernleşme için finansman sağlamaktır.

1.5.3. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Yatırım Bankasının kuruluşu Roma Anlaşmasında belirlenmiştir. Merkezi Lüksemburg'dadır. Avrupa Birliği üyeleri aynı zamanda bankanın da doğal olarak üyesi sayılmaktadır. Avrupa Yatırım Bankasının temel amacı, birliğin dengeli kalkınması için finansman sağlamaktır.

Avrupa Yatırım Bankasının diğer amaçları ise, birlik içinde geri kalmış bölgelerin kalkındırılması, tek Pazar oluşturmak, birlik içinde her yere eşit hizmet vermek için finansman sağlamaktır. Avrupa Yatırım Bankasının işlemleri ticari amaç gütmemektedir. Avrupa Yatırım Bankası, birlik dışındaki ülkeler ile iş birliği yapmak için birlik bütçesinden destek sağlanabilir.

1.5.4. Avrupa Merkez Bankası

Maastrich Anlaşması ile kurulmuştur. Avrupa ekonomik ve parasal birliğinin temel kuruluşudur. Birliğin para politikasını yürütmektedirler. Avrupa Merkez Bankasının en temel amacı; üye ülkeler arasında enflasyon ve işsizliği önlemektir.

Merkez bankası bağımsız bir yapı ile birlikte fiyat istikrarı sağlamalıdır. Böylece yüksek istihdam, büyüme ve düşük faiz oranları gibi diğer unsurları göz ardı etme maliyeti oluşmaktadır. Teorik düşüncede politikacılar enflasyona meyillilerdir. Bunu nedeni ise kısa dönem hedeflerin gerçekleşmesini sağlamaktır. Ampirik düşüncede ise enflasyon ile yasal bağımsızlık arasında negatif ilişki bulunmaktadır. Bu ampirik çalışmalarla endüstrileşmiş ülkelerde büyümeye etki etmeyen daha düşük enflasyon oranlarının elde edildiği sonucuna ulaşılmıştır (Cukierman, 1994: 1437-1438).

1.6. Avrupa Birliği Üye Ülkeler

Avrupa Birliği 1951 yılında kömür çelik endüstrisini bir araya getirmek için kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğuna dayanmaktadır. 7 Şubat 1992 yılında

Maastricht Anlaşması ile ilk Avrupa Birliği adı kullanılmıştır. Avrupa Birliği 27 üye ülkeden oluşmaktadır. Bu üye ülkeler siyasi ve ekonomik olarak birlik içindedir. Üye devletlerin ortak ekonomik, siyasi ve sosyal politikaları vardır (<https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-127495/avrupa-birligi.html>).

Tablo 1: Avrupa Birliği Üye Ülkeler

Devlet	Resmi adı	Kabul	Nüfus	Başkent	Avrupa Parlamentosu Üyeleri
Almanya	Almanya Federal Cumhuriyeti	Kurucu	82.314.906	Berlin	99
Avusturya	Avusturya Cumhuriyeti	1995	8.316.487	Viyana	18
Belçika	Belçika Krallığı	Kurucu	10.584.534	Brüksel	24
Bulgaristan	Bulgaristan Cumhuriyeti	2007	7.679.290	Sofya	18
Çek Cumhuriyeti	Çek Cumhuriyeti	2004	10.306.709	Prag	24
Danimarka	Danimarka Krallığı	1973	5.457.415	Kopenhag	14
Estonya	Estonya Cumhuriyeti	2004	1.342.409	Tallinn	6
Finlandiya	Finlandiya Cumhuriyeti	1995	5.289.128	Helsinki	14
Fransa	Fransa Cumhuriyeti	Kurucu	63.392.140	Paris	78
Hırvatistan	Hırvatistan	2013	4.398.150	Zagreb	12
Hollanda	Hollanda Krallığı	Kurucu	16.372.715	Amsterdam	27
İrlanda	İrlanda Cumhuriyeti	1973	4.239.848	Dublin	12
İspanya	İspanya Krallığı	1986	45.116.894	Madrid	54
İsveç	İsveç Krallığı	1995	9.142.817	Stockholm	19
İtalya	İtalya Cumhuriyeti	Kurucu	59.131.287	Roma	78
Kıbrıs Cumhuriyeti	Kıbrıs Cumhuriyeti	2004	766.400	Lefkoşa	6

Letonya	Letonya Federal Cumhuriyeti	2004	2.281.305	Riga	9
Litvanya	Litvanya Cumhuriyeti	2004	3.373.991	Vilnius	13
Lüksemburg	Lüksemburg Büyük Dukalığı	Kurucu	476.200	Lüksemburg	6
Macaristan	Macaristan	2004	10.066.158	Budapeşte	24
Malta	Malta Cumhuriyeti	2004	404.962	Valletta	5
Polonya	Polonya Cumhuriyeti	2004	38.635.144	Varşova	54
Portekiz	Portekiz Cumhuriyeti	1986	10.599.095	Lizbon	24
Romanya	Romanya Cumhuriyeti	2007	21.565.119	Bükreş	35
Slovakya	Slovak Cumhuriyeti	2004	5.396.168	Bratislava	14
Slovenya	Slovenya Cumhuriyeti	2004	2.013.597	Ljubljana	7
Yunanistan	Helen Cumhuriyeti	1981	11.125.179	Atina	24

Kaynak: Wikipedia, (Erişim Tarihi: 23.04.2021)

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. İnsani Gelişme Endeksine İlişkin Temel Kavramlar

1960'lı yıllarda Dünya çapındaki değişimlere ayak uydurmaya çalışan ekonomilerde milli hasıladaki büyümenin önemli olmadığı asıl önemli olanın ekonomik büyüme elde edilmesi gerektiği anlayışı ortaya çıkmıştır. Fakat 70'li yıllara gelindiğinde ise yurtiçi hasılanın büyümenin bir göstergesi olamayacağı anlaşılmıştır. 80'li yıllara gelindiğinde insan hayatı daha fazla ön plana çıkmıştır ve asıl olanın istihdamın artırılarak, insan ihtiyaçlarının olabildiğince karşılanması ve insan yaşamının olanaklarının artırılmasına yönelik çalışmalar ortaya çıkmıştır.(Dikme ve Büyükerkan 2020). Bu süreç içerisinde yaşananları kısaca anlatacak olursak kalkınmanın asıl sebebinin milli hasıladaki artıştan kaynaklanmadığı görüşü yaygınlık kazanmıştır. Böylece ekonomik büyümenin asıl hedefinin insanların hayatlarını daha kolay hale getirebilmek olduğu anlaşılmıştır. Sürekli olarak değişen bu görüşler sonucunda insan hayatının daha çok önem kazanmasıyla ‘İnsani Gelişmişlik Yaklaşımı’ önem kazanmaya başlamıştır. Böylece 90'lı yıllara gelindiğinde Dünya üzerindeki ülkeler bu konudaki çalışmalarına özen göstermeye başlamıştır (Uçan ve Koçak 2018).

1993 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının desteğiyle resmi anlamda ilk kez İnsani Gelişme Raporu yayınlanmıştır. Bu rapor içerisinde yer alan ülkelerin sağlık, eğitim ve gelir açısından insanlara rahat ve kolay bir yaşam şartı sağlayıp sağlayamadığını ölçmek üç farklı endeks kullanılmıştır. Kullanılan bu üç endeksin amacı ülke içerisinde yaşayan insanların uzun ve sağlıklı bir yaşam için gerekli gelir seviyesinde olması ve kişilerin kendilerini geliştirecek şekilde eğitim şartlarından en yüksek düzeyde yarar sağlaması gerektiğini açıklamaktır. Hesaplanan bu endeksler ile birlikte elde edilen İGE ülkelerin bu üç değişken sonucunda kendilerini insani açıdan ne kadar geliştirebildiğini görmeleri için kullanılmaktadır. İGE'nin hesaplanmasında kullanılan üç adet değişkenin alt unsurları mevcuttur. Sağlık endeksinin altında kişinin doğduktan sonra yaşayacağı ortalama ömür, Eğitim endeksinin altında ortalama eğitim süresi ve beklenen eğitim süresi vardır. Burada iki alt unsurun bulunmasının sebebi beklenen eğitim süresinin ülkeler tarafından oldukça yüksek gösterilerek İGE sıralamasında hata yapılmasını engellemektir. Gelir endeksinin altında ise ‘Satın Alma Gücü Paritesine’ göre belirlenen Kişi Başına Düşen

Milli Gelir bulunmaktadır. Bu alt unsurlar sayesinde Geometrik hesaplama yöntemi kullanılarak İnsani Gelişme Endeksi elde edilmektedir. Yapılan hesaplamalar sonucunda elde edilen endeks değerine bakılarak ülkenin insani açıdan hangi gelişmişlik düzeyinde olduğu anlaşılır. İGE değerinin yüksek çıkması bu ülkenin sürekli kalkınan bir ülke olduğunun göstergesidir (Ataseven ve Bakış 2017).

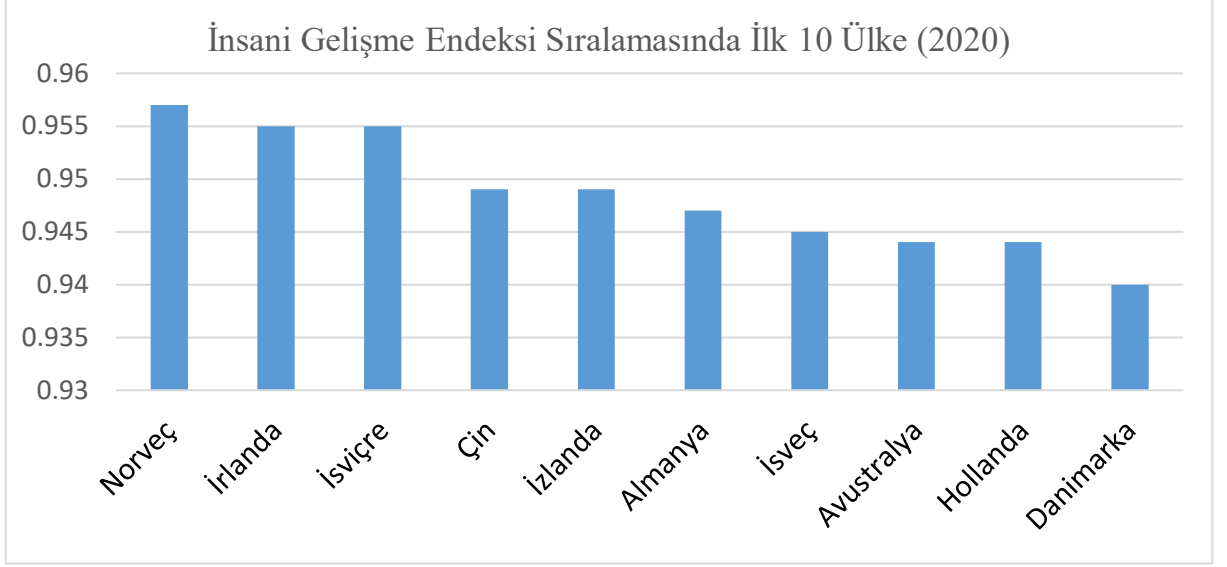
Uzun yıllardır yapılan çoğu iktisadi araştırmalarda bir ülkenin refahının ve mutluluğunun sadece ülke gelirine bağlı olmadığını, bunun yanında eğitim seviyesi, insan sağlığı, toplumun kültürüne bağlı olduğu görüşleri yapılan çalışmalar neticesinde kabul edilmiştir. Bu sebeple ülkelerin gelişme seviyesinin ülkenin mevcut sadece mevcut gelirine göre değil toplumun daha rahat ve ferah bir yaşam sürebilmesi için sağlık ve eğitim alanında yapılan harcamalarında önemli olduğu anlaşılmıştır. Çünkü geliri yüksek olan ülkelerde toplumun sağlıklı bir yaşam sürdüğü, yüksek bir eğitim seviyesine ulaşarak ekonomik büyümeye katkı sağladığı görülmüştür. Dünyada kalkınmanın göstergelerinin eğitim ve sağlık seviyesi ile alakalı olduğunu kabul eden önemli topluluklardan biri de Avrupa Birliği (AB) olmuştur. Çünkü AB bir ülkedeki toplumun daha iyi bir hayat sürebilmesi için eğitim ve sağlık hizmetlerinin yüksek seviyede olması anlayışını desteklemektedir. Bu sebeple çalışmada AB üyesi olan ülkeler ile Türkiye'nin 'İnsani Gelişme' bağlamında gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinin karşılaştırılması yapılarak ülkelerin gelişmişlik seviyeleri hakkında bilgi verilmiştir (Zanbak ve Özgür 2019).

2.2. İnsani Gelişme Endeksi

1990 yılında insan hayatının önemi görüşünün yaygınlaşmasıyla birlikte ilk defa Pakistanlı ekonomist Mahbub Ul Haq ve Nobel ödüllü ekonomist Amartya Sen ile birlikte ileri gelen bir ekip tarafından İnsani Gelişme Raporu (İGR) yayınlanmış ve insan merkezli büyüme dikkat çekmeye başlamıştır. Bu rapor Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1993 yılından beri her yıl yayınlanmaktadır. Yayınlanan bu rapor sayesinde artık kalkınmanın büyüme ile birlikte aynı konumda yer almaması gerektiği ve büyümenin hangi kaynaktan sağlandığının daha çok önemli olduğu vurgusu yapılmaya başlanmıştır (Erdem ve Çelik 2019).

Her yıl yayınlanan bu rapor içerisinde ise ülke ekonomilerinin kalkınması hakkında bilgi veren bir endeks yer almaktadır. Bu endekse ise İnsani Gelişme Endeksi

adı verilmektedir. Bu endeks içerisinde gelir, eğitim, sağlıklı yaşam gibi unsurları barındıran ve alt boyutları olan bir kavramdır. Genel anlamda bahsedecek olursak ülke ekonomilerinin zengin olması yerine, yukarıda bahsettiğimiz gibi insan hayatının zenginleşmesi ve kolaylaşması gibi konulara odaklanan, bireylerin istediği hayatı yaşamasına ve daha fazla seçim şansı elde etmelerini savunan bir görüştür (İNGEV 2021).

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması, 2020

Şekil 1: İnsani Gelişme Endeksi Sıralamasında İlk 10 Ülke (2020)

Şekil 1 incelendiğinde insani gelişmeye göre en üst sıralarda yer alan ilk on ülkeyi görmekteyiz. İGE' ne göre yapılan hesaplama sonucunda ortaya çıkan değer 1'e ne kadar yakınsa bu ülkedeki yaşayan insanların sağlık, eğitim ve gelir endeksleri kapsamında kaliteli ve uzun bir yaşam süreceğini, gerekli eğitim şartlarından yararlanarak kendilerini geliştirme sureti ile ülke ekonomisinde kalkınmaya yol açacağını ve yüksek gelir düzeyi sayesinde her türlü hizmetten yararlanarak ömürlerini diğer düşük düzeydeki ülkelerin aksine daha kaliteli, güvenli ve huzur içinde geçirebileceklerini ifade etmektedir. Çalışmanın bu kısmında endeks açısından yüksek olan ülkelere bahsettik fakat bu durum her ülke için geçerli olmayabilir. Endeks sıralamasında düşük konumda yer alan ülkeler yukarıda bahsettiğimiz sağlık, eğitim ve gelir endeksleri kapsamında insani açıdan daha kötü şartlarda yaşamak durumunda kalabilirler. Unutmamak gerekir ki ülkede yaşayan insanlar için gerekli şartları sağlamak her zaman ülke yönetiminin elindedir fakat bu durumu sağlamak kolay değildir. Sağlam bir ekonomik geçmiş ve sağlam bir ekonomik yapı gerektirir.

Tablodaki ülkelerde bu şartları sağlayan ülkeler arasında oldukları için endeks sıralamasında üst konumda yer almaktadır.

2.3. İnsani Gelişme Endeksinin Unsurları

İnsani gelişim endeksi temel olarak 3 adet alt unsurdan oluşur. Bu endeksi elde etmek için kullanılan bu unsurlar ise ülke içerisinde yaşayan insanların kendilerini geliştirebilme, hayatlarını daha yaşanılabilir hale getirmek böylece ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli etkiye sahip olan insan faktörünü ön plana çıkarabilmek için gerekli olan etkenler olarak görülmektedir. Bu unsurlar ve bu unsurların temel alt bileşenleri ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından belirlenmektedir. Hesaplama aşamasında ise bir önceki yılın verileri kullanılmaktadır.

2.3.1.1.Sağlık: Yaşam Beklentisi

İnsani Gelişimin en önemli boyutu sağlık adı altında belirlenen ‘‘Uzun ve Sağlıklı Yaşam beklentisidir.’’ Sağlık boyutunun en önemli olmasının nedeni ise insanların sağlıklı ve uzun ömre sahip olmaları durumunda ülkedeki eğitim şartlarından ve gerekli gelir düzeyinden yararlanacak olmalarından gelmektedir. 1990 yılına kadar insanlar için en önemli yaşam kaynağının gelir olduğunun varsayılması tabi ki de doğru bir yaklaşımdır. Fakat kişilerin elde ettikleri kazançlar sadece sağlıklı bir yaşam için ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri sağlamak için bir araç olarak kullanılmalıdır. Nitekim daha iyi bir eğitim almak ve daha yüksek bir gelir seviyesinde olabilmek için uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek gerekmektedir. Böylece toplumda bu şartlar altında yaşayan insanların ekonomik olarak katkı sağlayacağını söylemek mümkündür (Günsoy 2005).

Tablo 2: İGE' ne Göre Doğumda Yaşam Beklentisi Sıralaması (2020)

Ülke	Norveç	İrlanda	İsviçre	Çin	İzlanda	Almanya	İsveç	Avustralya	Hollanda	Danimarka
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	82.4	82.3	83.8	84.9	83.0	81.3	82.8	83.4	82.3	80.9

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması, 2020

Tablo 2'den görüldüğü üzere sağlık endeksinin altında yer alan Yaşam Beklentisi sıralamasında İGE' ne göre en yüksek sırada yer alan ülkeler verilmiştir. Hesaplanan bu endekse göre ülkeler tam puan olan 100 rakamına ne kadar çok yakın olursa ülkedeki sağlık şartlarının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sağlanan bu şartlar sayesinde ülkede yaşayan insanlar oldukça sağlıklı ve uzun bir ömre sahip olmaktadır. Bu sayede ülkeleri için yararlı olabilecek faaliyetlerde bulunabilmektedir. Fakat sıralamaya göre düşük konumda kalan ülkeler için ise tam tersini üzücü olsa da söylemek gerekir. Bu endekse göre yüksek sırada yer alan ülkeler için sağlık şartlarının oldukça iyi olduğunu tekrardan hatırlamak gerekir.

2.3.1.2.Eğitim: Beklenen Okullaşma ve Ortalama Eğitim Yılı

İnsani gelişmenin önemli bir boyutu da eğitim unsurudur. Bir toplumdaki bireylerin iyi bir eğitim almasıyla topluma karşı faydalı, birbirlerine karşı anlayışları olan, üretken bir kafa yapısına sahip ve adalet anlayışı içinde olan bireylerin yetişmesine olanak vermektedir. Bu unsur toplumda sağlıklı ve bilinçli kişilerin eşitlik içerisinde yetişmesini, ayrıca cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırarak birbirine faydası dokunacak bir toplum ortaya çıkaracaktır. Böyle bir toplumun oluşturulması için ise mevcut toplumdaki okuryazar sayısının çocukların erken yaşlarda eğitime başlatılması ve kendileri için gerekli bilgilere ulaşabileceği eğitim kurumları ile sağlanabilmektedir (Günsoy 2005).

Tablo 3: İGE' ne Göre Beklenen Okullaşma ve Ortalama Eğitim Yılı (2020)

Ülke	Norveç	İrlanda	İsviçre	Çin	İzlanda	Almanya	İsveç	Avustralya	Hollanda	Danimarka
Beklenen Okullaşma yılı	18,1	18,7	16,3	16,9	19,1	17,0	19,5	22,0	18,5	18,9
Ortalama eğitim yılı	12,9	12,7	13,4	12,3	12,8	14,2	12,5	12,7	12,4	12,6

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması, 2020

Yukarıdaki tablo 3'de İGE' ne göre üst sırada yer alan ülkelerin beklenen okullaşma yılı ve ortalama eğitim yılları yer almaktadır. Burada kimi ülkenin beklenen okullaşma yılı diğerlerine göre daha yüksekken, kimi ülkenin ortalama eğitim yılı daha yüksektir. Burada ortaya şöyle bir sorun çıkmaktadır. Ortalama eğitim yılı düşük olan bir ülke endeks sıralamasında yüksek konuma gelebilmek için beklenen okullaşma yılını yüksek seviyede tutmak isteyebilir. Bu sebeple ilerleyen kısımda göreceğimiz eğitim endeksi hesaplanırken iki farklı değişken kullanılmaktadır. Bunun sebebi yüksek seviyede tutularak hesaplamada hataya yol açabilecek beklenen okullaşma seviyesinin etkisini düşürmek ve doğru sonuca ulaşmaktır. Örneğin yukarıdaki tabloda Avustralya beklenen okullaşma yılı açısından Norveç'e göre rakamsal olarak daha iyi konumda olabilir fakat hesaplama aşamasında geldiğinde ortalama eğitim yılı dahil edildiğine doğru sonuçlar elde edilmekte ve endeks sıralaması değişmektedir.

2.3.1.3.Gelir: Kişi Başına GSMH

İnsani gelişme endeksi hesaplanırken en önemli noktanın toplumdaki kişilerin yaşam beklentisi olduğunu hatırlayalım. Bu kişilerin sağlıklı ve uzun bir yaşam sürebilmesi için gerekli mal, hizmet ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına gelir unsurunu bir araç olarak kullandıklarını söylemekte fayda vardır. Bu sebeple araç olarak kullandıkları bu unsurun ülkeler arasında oluşturduğu farklılığı ortadan kaldırmak için Satın Alma Gücü Paritesine göre hesap yapılmaktadır.(Dikme ve Büyükerkan 2020).

Tablo 4: İGE' ne Göre SAGP ile Hesaplanan Kişi Başına GSMH (ABD doları, 2019)

Ülke	Norveç	İrlanda	İsviçre	Çin	İzlanda	Almanya	İsveç	Avustralya	Hollanda	Danimarka
Kişi başına GSMH (ABD doları)	66.494	68.371	69.394	62.985	54.682	55.314	54.508	48.085	57.707	58.662

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması, 2020

Tablo 4'te İnsani Gelişmeye göre üst sırada yer alan ülkelerin Kişi Başına Milli Hasılası yer almaktadır. Buna göre ülkeler bazında SAGP mevcut dönemdeki ABD dolarına göre indirgenerek hesaplanmaktadır. En son UNDP tarafından 2010 yılında belirlenen bir üst sınıra göre ülkeler bazında bir sıralama yapılmaktadır. İGE' ne göre üst sırada yer alan ülkelerin oldukça yüksek seviyede bir satın alma gücüne sahip olması gerekir. Bu satın alma gücü sayesinde ülkelerde yaşayan kişiler sağlıklı ve uzun bir yaşam için gerekli barınma, eğitim ve sağlık şartlarına oldukça kolay ulaşmaktadır.

2.4. İnsani Gelişme Endeksinin Boyutları

1990 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu ile birlikte sağlık, eğitim ve refah endekslerinin içinde bulunduğu gelirden daha önemli bir endeks ortaya çıktı. Bu endeks bir ekonomik göstergeden ziyade toplumdaki yaşam kalitesi hakkında bilgi vermekteydi. Özetlemek gerekirse bu endeks Dünya üzerindeki ülkelerin gelişmişlikleri hakkında bilgi vermekte ve bu endeks değeri arttıkça mevcut ülkenin bir ilerleme kaydettiğini göstermekteydi.

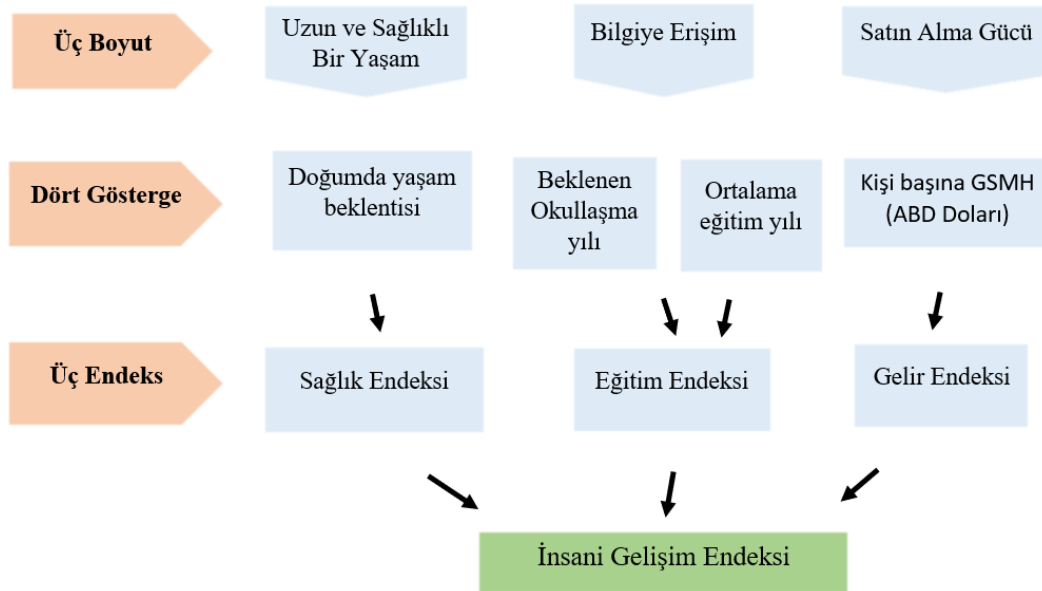
1990 yılından beri yayınlanan bu endeks günümüze kadar birkaç değişikliğe uğramıştır. Bunun sebebi bu endeksi belirleyen göstergelerin doğru hesaplanmasında kullanılan değişkenlerin tam olarak doğru sonuçları ortaya çıkarmakta sorun yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde hala geçerliliğini koruyan bu değişkenlerin zaman içerisinde uğradığı temel farklılıklar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 5: 2010 Yılı Öncesinde ve Sonrasında Hesaplanan İGE Arasındaki Farklar

Boyutlar	1990-2009	2010-2012
Temel Bileşenler	<ul style="list-style-type: none">• Uzun ve sağlıklı bir yaşam (Sağlık)• Bilgiye erişim (Eğitim)• Satın alma gücü (Gelir)	<ul style="list-style-type: none">• Uzun ve sağlıklı bir yaşam (Sağlık)• Bilgiye erişim (Eğitim)• Satın alma gücü (Gelir)
Temel Bileşenler İçin Kullanılan Değişkenler	<ul style="list-style-type: none">• Doğumda beklenen ortalama ömür• Yetişkinlerde okuryazarlık oranı• Brüt okullaşma oranı• Satın alma gücü paritesine GSYİH	<ul style="list-style-type: none">• Doğumda yaşam beklentisi (yıl)• Beklenen Okullaşma yılı• Ortalama eğitim yılı• Kişi başına GSMH (ABD doları)

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Raporu 2020

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere İGE günümüze kadar farklı şekilde evrilmiştir. Bu endeksin hesaplanmasında kullanılan temel bileşenler son formunu 2010 yılında UNDP tarafından belirlenen kriterlere göre almıştır. Böylece İGE üç boyutlu ve dört göstergeli bir endeks haline gelmiştir. Bu endeksin boyutları aşağıda gösterildiği son halini almıştır.

Şekil 2: İnsani Gelişim Endeksinin Boyutları

Şekil 2’de görüleceği üzere İnsani Gelişme Endeksi kendi başına tek bir oran veya rakama bakılarak hesaplanan bir endeks değildir. Kendine bağlı alt bileşenlerden oluşmaktadır. Çalışmamızda bu endeksin boyutlarından bahsedilmiştir fakat bu endeksin hesaplanması aşamasında bu bileşenlere ait belirli başlı sayısal sınırlar belirlenmektedir. Dünya tarafından takip edilen ve 189 ülkenin dahil olduğu bu endeksin gelişi güzel bir şekilde hesaplanmasını düşünmek zaten yanlış bir olgu olacaktır. İGE’nin hesaplanmasında etkili olan bu dört adet temel göstergenin sınırlarını açıklamak faydalı olacaktır. Tabii ki bu sınırlar yine UNDP tarafından son olarak 2010 yılında belirlenmiştir. Bu sınırlar belirlenirken 1990 yılından 2010 yılına kadar çıkarılmış olan İnsani Gelişme Raporlarında yer alan ve yukarıdaki şekilde belirtilen dört göstergenin en alt ve en üst sınırlarına göre belirlenmiştir (UNDP 2015).

2.5. İnsani Gelişme Endeksinin Ölçütleri

İGE’nin hesaplanmasında kullanılan bu değerler için alt ve üst sınırlar belirlenmektedir. Herhangi bir ülke için hesaplanan bu alt endekslerin Geometrik ortalama ile hesaplanması sonucu İGE endeksi elde edilmektedir. Burada şuna dikkat etmek gerekir. 2010 yılı öncesinde hesaplanan endekse göre Aritmetik ortalama kullanılmaktaydı. Bu durum şöyle bir soruna yol açıyordu; Aritmetik ortalama yönteminde hesaplanan üç ana endeks değerinden herhangi birinin düşük çıkması durumunda, diğer yüksek çıkan endeksler, düşük olanı telafi ederek hesaplanan endeks değerini yükseltebiliyorlardı. Bu durum ise hesaplanan İGE de yanlış sonuçlara neden oluyordu. 2010 yılı sonrasında geçilen yeni yöntem olan Geometrik ortalama yöntemi mevcut sorunu ortadan kaldırarak sonuçların daha doğru olmasına yol açmıştır (UNDP 2010).

Tablo 6: İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplanmasında Kullanılan Ölçütler (2018)

Göstergeler	Minimum	Maximum
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	20	85
Beklenen Okullaşma yılı	0	18
Ortalama eğitim yılı	0	15

Kişi başına GSMH (ABD doları)	100	75000
-------------------------------	-----	-------

Kaynak: UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), 2015

Tablo 6’da yer alan sınırlar 1990 yılından 2010 yılına kadar İGR içerisinde yer alan ülkeler arasında en yüksek ve en düşük seviyede Doğumda yaşam beklentisi, Beklenen Okullaşma yılı, Ortalama eğitim yılı, Kişi başına GSMH değerlerine bakılarak belirlenmiştir. İGE hesaplaması sırasında bu alt ve üst sınırlar kullanılmaktadır. Ayrıca hesaplamada kullanılan beklenen okullaşma ve ortalama eğitim verileri UNESCO tarafından, doğumda yaşam beklentisi Dünya Bankası tarafından ve Kişi Başına GSMH verileri İMF tarafından sağlanmaktadır (UNDP 2018).

Endeksin hesaplanmasında oluşan diğer bir sorun ise 2010 yılı sonrasında Beklenen okullaşma yılı göstergesinin kullanılıyor olmasıdır. 2010 yılı öncesinde Okullaşma oranı göstergesi kullanıldığında bu oranının yüksek olduğu ülkeler için bir sonraki yılda oran aynı seviyede olacağından gelişme göstermemiş gibi algılanma problemi ortaya çıkıyordu. Başka bir açıdan bakacak olursak oluşan diğer bir problemde beklenen okullaşma oranı yüksek olan ama diğer endeksler açısından daha düşük sırada yer alan ülkeler endeks sıralamasında daha alt seviyelerde yer alıyorlardı. Tabi ki bu değişkenin kullanılmasının olumlu yanlarından biride gerçek anlamda okur-yazarlık oranı yüksek olan ülkelerin İGE sıralamasında yüksek seviyelerde kalmasına yol açmıştır.

İGE’nin hesaplanmasında kullanılan bu alt değişkenlerin ortaya çıkardığı bu sorunlar sebebiyle şöyle bir sonuç çıkarabiliriz. Hesaplanan bu endeks her ülke için doğru sonuçları vermeyebilir. Bunun önüne geçebilmek için endeksin hesaplanacağı ülkenin okullaşma oranının yüksek olmasına ve kullanılan Geometrik ortalama yöntemi ile hesaplanan sağlık, eğitim ve gelir endeksinin sonuçlarının yüksek olmasına dikkat etmek gerekir. Ancak böyle bir durumda hesaplanan İGE’nin doğru sonucu vereceğini unutmamak gerekir.

2.6. İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplanması

Endeksin doğruluğunu anlamak için yapılabilecek işlem en doğru sonucu verecek şekilde UNDP tarafından belirlenen hesaplama yöntemini kullanmaktır (Şeker

2011). 2010 yılında belirtilen hesaplama yöntemi kullanılmaktadır fakat son olarak 2021 yılında belirtilen alt endekslere ait alt ve üst sınırlar kullanılarak hesaplama yapılır. (UNDP 2021). Bu hesaplama sonucu sağlık, eğitim ve gelir endeksleri belirlenecek ve bu endekslerin geometrik ortalaması alınarak İnsani Gelişme Endeksi ortaya çıkacaktır. Buradaki amaç UNDP tarafından yayınlanan İGE rakamlarının doğru olup olmadığını anlamaya çalışmaktır. Hesaplama sonucunda bu endeksin 1 ile 0 arasında bir rakama tekabül etmesi gerekir. Ortaya çıkan bu rakam 1'e ne kadar yakın olursa ülke insani açıdan o kadar kalkınmış demektir. Hesaplama aşamasında kullanılacak olan formüller aşağıda belirtilmiştir (Ünal 2008).

2.6.1.1. Sağlık Endeksi

Ülkede yaşayan kişilerin doğumdan sonra yaşayacağı ömür için belirlenen süre ve UNDP tarafından belirlenen üst ve alt sınırlar kullanılarak hesaplanır. Sağlıklı bir yaşam sürececek olan bir insanın en çok 85 en az ise 20 yıllık bir ömre sahip olacağı düşünülmektedir (UNDP 2015).

$$\text{Yaşam Beklentisi Endeksi} = \frac{\text{Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)} - 20}{85 - 20}$$

Eğer ülke için hesaplanan Doğumda yaşam beklentisi 85 olarak hesaplanmış ise YBE 1 olarak alınır, 20 olarak hesaplanmış ise 0 olarak alınmalıdır.

2.6.1.2. Eğitim Endeksi

Bu endeks beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı olmak üzere iki değişken sayesinde hesaplanmaktadır. Her iki değişken için alt sınır 0 olarak belirlenmiştir. Ortalama okullaşma yılı için üst sınır 15, Beklenen okullaşma yılı için üst sınır 18, olarak belirlenmiştir (UNDP 2015).

$$\text{Ortalama Okullaşma Yılı} = \frac{\text{Ortalama Eğitim Süresi}}{15}$$

Ortalama okullaşma yılı için üst sınır Barro ve Lee tarafından belirlenmiştir. Buna göre 5 yaşındaki bir çocuğun temel eğitimini tamamlaması için gerekli süre 15 yıldır.(Barro ve Lee 2010).

$$\text{Beklenen Okullaşma Yılı} = \frac{\text{Beklenen Eğitim Süresi}}{18}$$

Beklenen okullaşma yılı için üst sınır ise Unesco tarafından belirlenmiştir. Buna göre 5 yaşındaki bir çocuğun temel eğitim süresini tamamlaması için gereken süre 18 yıldır (UNESCO 2021).

$$\text{Eğitim Endeksi} = \frac{\text{Ortalama Okullaşma Yılı} + \text{Beklenen Okullaşma Yılı}}{2}$$

Yukarıda belirtilen iki değişkenin ikiye bölünmesi sonucu eğitim endeksi hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu iki değişkenden birinin veya ikisinin 1'den büyük çıkması durumunda hesaplanan endeks değeri 1 olarak alınır. Bu sayede formüle eklenen rakamlar doğru sonucu vermektedir.

2.6.1.3. Gelir Endeksi

Bu kısımda UNDP tarafından belirlenen Logaritmik bir fonksiyon kullanılmaktadır. Bu fonksiyon içerisinde mevcut ülkenin Satın Alma Gücüne göre belirlenmiş olan Kişi Başına GSMH ile belirlenen alt ve üst sınırlar kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu sınırlar 1990 ile 2010 yılı arasında hazırlanan İGR' na göre belirlenen en üst ve en alt gelir seviyesine sahip ülkeler bazında oluşturulmuştur. Kişi başına MG' in azami olarak 75.000 dolara sabitlenmesi demek ülkedeki mevcut gelirin, 75.000 dolarlık kısmının insani gelişmeye katkısı olduğunu belirtir. Böylece daha yüksek gelire sahip ülkelerin endeks değerlerinin haksız yere artırılmasının önüne geçilir (UNDP 2015).

$$\text{Gelir Endeksi} = \frac{\text{Ln}(\text{Kişi Başına MG}) - \text{Ln}(100)}{\text{Ln}(75000) - \text{Ln}(100)}$$

Bu endeks hesaplanırken ülkenin Kişi Başına MG üst sınırdan büyük olması halinde Gelir endeksi değeri 1 olarak, alt sınırın altında kalması durumunda ise 0 olarak hesaplamaya dahil edilmektedir.

2.6.1.4. İnsani Gelişme Endeksi

Yukarıdaki bilgiler sayesinde hesaplanan sağlık, eğitim ve gelir endeksleri ışığında bu üç endeksin çarpımı alınarak, çıkan sonucun geometrik ortalaması alınır. Çıkan sonuca göre ülkenin insani olarak gelişmişlik seviyesi hakkında bilgi sağlanır.

$$İGE = \sqrt[3]{\text{Sağlık endeksi} * \text{Eğitim endeksi} * \text{Gelir endeksi}}$$

Hesaplanan bu endekse göre ülkenin İnsani gelişmişlik seviyesi ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple belirli sınırlar içerisinde ülkelerin düşük, orta, yüksek ve çok yüksek olarak gelişme seviyesinde olup olmadıkları kolayca anlaşılır.

2.7. Literatür Taraması

Bu çalışma İnsani gelişme kapsamında AB üyesi ülkeler ile Türkiye'nin 1990-2022 yılları arasındaki gelişme hızı, sağlık, eğitim ve gelir açısından belirtilen yıllar içerisindeki performansları değerlendirilmiştir. Bu sebeple literatürde insani gelişme açısından AB ülkeleri ve Türkiye arasında kıyaslama yapılan çalışmaların sayısının az olmasından dolayı bu konu seçilmiştir. Yapılan çalışmalar arasından birkaçına göz atmak faydalı olacaktır.

(Bucak 2021), Ekonomik karmaşıklık endeksi, insani gelişme endeksi ve kişi başına karbon emisyonu yıllık verileri kullanılarak AB 15 ülkeleri ve Türkiye için 1995-2014 dönemi için panel veri analizi yapılmıştır. Ekonomik karmaşıklık endeksi kişi başına karbon emisyonuna, insani gelişme endeksi ise kişi başına karbon emisyonuna ve Ekonomik Karmaşıklık Endeksi'ne neden olmaktadır. Bu ülkelerin üretim için yenilenebilir enerji kullanmaları ve insani açıdan gelişmiş toplulukların katma değerli mallar ürettiklerini göstermiştir. GSMH'de, beklenen ortalama yaşam süresinde, beklenen ve gerçekleşen eğitimde iyileşmeler sağlayan devlet politikalarının insani gelişmeyi artıracığını, bu durumun ekonomik karmaşıklığı olumlu etkileyeceğini, bu sebeple nitelikli eğitim ve sağlık koşullarının iyileşmesine yönelik politikaların izlenmesini vurgulamıştır.

(Yücel 2020), Türkiye'nin refah düzeyini etkileyen faktörlerin ve Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin refah düzeylerini etkileyen faktörlerin karşılaştırılmasına yönelik bir çalışma yapılmış. AB'ye kabul edilmek için gerekli olan şartların başında GSYİH olduğu düşüncesinden yola çıkmış. GSYH'yi etkileyen başlıca unsurların harcanabilir gelir, ithalat, ihracat, insani gelişme endeksi, işsizlik oranı, doğrudan yabancı yatırım miktarı ve kamu borç stoku olduğunu öne sürmüştür. Türkiye ile AB ülkeleri kıyaslandığında ülkemizin ekonomik ve insani açıdan bir AB üyesi kadar refaha sahip olmadığını, aynı seviyelere ulaşmak için uzun ve zahmetli bir sürecin olduğunu vurgulamıştır. Eğer bir yerden başlanacaksa enflasyon sorunun çözülmesi

gerektiğini, üretim ekonomisine yönelmeyi, çalışan nüfusun sayısını artırarak kişi başına düşen milli gelirin artırılması gerektiğini söylemiştir. Türkiye de eğitimde geçirilen sürenin artırılmasını ancak uzaktan eğitim sistemine doğru geçilmesini ve kadınların iş hayatında daha yoğun olarak katılması gerektiğini açıklamıştır.

(Zanbak ve Özgür 2019), 1990-2017 yılları için 28 AB üyesi ülkeler ile aday ülkeleri ve Türkiye'nin İnsani gelişme açısından performanslarını değerlendirmiştir. Buna göre birliğin kurucu üyelerinin günümüzde insani gelişme açısından önde olduğunu, İsveç, İrlanda, Finlandiya, İngiltere ve Danimarka'nın aynı seviyelere ulaştığını açıklamış. Aynı şekilde birliğe üye olan Bulgaristan, Hırvatistan ve Romanya'nın ise büyük denecek kadar gelişme göstermediğini görmüştür. Makedonya'nın ise aday ülkeler arasından en son sırada olduğunu ortaya koymuş. Türkiye'nin ise diğerlerine göre geride kaldığını fakat yıllar içerisindeki değişim hızının diğer ülkelere göre fazla olduğunu ortaya koymuştur.

(Çoban 2018), AB ülkelerinde 2007-2014 yılları arasında demokrasinin göstergelerinin bir refah göstergesi olarak insani gelişme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada Mülkiyet Hakları endeksi demokrasi göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bunun dışında ticari açıklık oranı, işsizlik oranı, enflasyon oranı, kamu eğitim harcamaları ve kamu sağlık harcamaları da çalışmaya dahil edilmiştir. Bunlardan ayrı olarak İnsani gelişme endeksi de bir refah göstergesi olduğu için çalışmaya eklenmiştir. Yapılan panel veri analizi sonucunda AB ülkelerinde demokrasinin göstergeleri ile İnsani gelişme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

(Orakçı ve Özdemir 2017), Ülkelerin insani gelişme düzeylerini ölçmenin yolunun sadece eğitim, sağlık ve refah düzeyleri olmadığını düşüncesi çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple Türkiye ve AB ülkelerinin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde Gri kişisel analiz ve Moora yöntemi kullanılarak sonuçlar kıyaslanmıştır. Buna göre İnsani gelişme düzeyi en yüksek ilk üç ülke Lüksemburg, Finlandiya ve Avusturya iken, Referans nokta yaklaşımı yöntemine göre Birleşik Krallık, Hollanda, Danimarka olarak belirlenmiştir. Türkiye ise Gri kişisel analiz yöntemine göre 26.sırada, Moora ve Referans nokta yaklaşımı yöntemine göre ise 23.sırada yer almaktadır.

(Kaynak ve Eren 2017), Avrupa Birliğine tam üye olmak için aday olan ülkelerin insani gelişim, sağlık, eğitim ve sosyo-ekonomik standartlarının belirlenmesinde etkili olan değişkenlerden yola çıkarak, aday statüsünde olan Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Türkiye'nin 2005-2014 yılı verilerini analiz etmiştir. Aday ülkeler arasından en performanslı ülkenin Karadağ sonrası Türkiye olduğu anlaşılmıştır. Makedonya'nın ise tarım ülkesi olmasından ve 2009 yılında Yunanistan ile yaşanan isim sorunu sebebiyle yabancı yatırımların yetersiz kaldığını, nüfusunun az olmasına karşı işsizlik oranının fazla olmasından ötürü gelişme gösteremediğini ileri sürmüştür. Sırbistan'ın ise son yıllarda ekonomisinin hem düşük hem de istikrarsız büyüme sergilemesinden dolayı başarısız olduğunu açıklamıştır.

(Karaca ve Gökçek 2014), Çalışmanın temel amacı Türkiye'nin insani gelişme endeksi ve çok boyutlu yoksulluk kapsamında, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Bağımsız devletler topluluğu kapsamında ülkelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi vermektir. Elde edilen sonuçlara göre AB üyesi olan ülkeler, AB aday ülkeleri ve Bağımsız devletler topluluğu ülkelerine göre daha yüksek insani gelişme oranına sahiptir. Türkiye ise kişi başına düşen GSMH ve yoksulluk oranı açısından en yüksek konumda yer almaktadır. Ayrıca en düşük eğitim endeksine de sahip olduğunu açıklamıştır.

(Taban 2013), 1980-2010 dönemi için Türkiye'nin İnsani gelişmişlik yönünden AB-27 ülkelerinin ortalamasına yakınsama olup olmadığını incelemiştir. Bu dönem içerisinde Türkiye insani gelişmede %1,23 oranında artış sağlamıştır. Buna karşılık AB-27 ülkelerindeki artış oranı %0,55 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye AB-27 ülkelerine 0,86 puan yakınsama sağlamayı başarmıştır. Ancak kişi başına GSMH açısından yakınsama yerine uzaklaşma olduğu görülmüştür. Bu uzaklaşmayı onarmak için Türkiye'nin AB ülkelerinden daha fazla büyüme oranına sahip olması gerekmektedir. Türkiye'yi insani açıdan geliştirecek alanlar ise sağlık ve eğitim alanları olarak belirlenmiştir. Bu sayede Türkiye'nin AB için tehdit değil bir fırsat olacağını vurgulamıştır.

(Nartgün, Kösterelioğlu, ve Sipahioğlu 2013), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2011 yılı İnsani Gelişme Raporu ve OECD raporlarını incelemiştir. Betimsel analiz yöntemi kullanarak AB üyesi ülkeler ile Türkiye gibi Üyeliğe aday ülkelerin ve adaylık başvurusunda bulunan ülkelerin kalkınma düzeyleri hakkında

kıyaslama yapılmıştır. Çalışma sonucunda İnsani Gelişme endeksi değerleri incelendiğinde Türkiye'nin değerlerinin AB'ye aday olan ve aday adayı ülkelerin değerlerinden düşük olduğunu, eğitim endeksi değerleri açısından da Türkiye'nin düşük konumda olduğunu saptamıştır.

İGE, 1990 yılında ilk kez hesaplanıp duyurulmasının ardından eleştirileri de beraberinde getirmiştir. McGillivray (1991), İGE'ye göre yapılan bir sıralamanın gelire göre yapılan sıralamayla benzeştiğini belirterek İGE'nin varlığını sorgulamıştır. Öte yandan, Dasgupta ve Weale (1992), UNDP'nin İGE hesaplamasının yerinde olduğunu; ancak politik ve kişisel özgürlükler gibi konular üzerinde de durulması gerektiğini savunmuşlardır.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. İnsani Gelişme Bağlamında AB Ülkeleri ve Türkiye

Bu bölümde İnsani Gelişme açısından AB üyesi ülkeler ile Türkiye arasında bir kıyaslama yapılacaktır. Bu noktada öncelikli olarak UNDP ve Dünya Bankasından (World Bank) alınan veriler ile seçilmiş olan makroekonomik göstergeler sonucu bir 1990-2021 yılları için bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra ise AB ülkeleri ile Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeks değerleri arasındaki farklar açıklanmıştır. Burada önemli olan nokta AB'nin üye ülkeler için belirlediği kriterlerin gerçek anlamda ülkelerin gelişme ve kalkınmasına katkıda bulunup bulunmadığını ortaya koymaktır. AB'nin üye ülkeler için belirlediği kriterler 22 Haziran 1993 Kopenhag zirvesi ve 1 Ocak 1993 Maasricht Anlaşması ile belirlenmiştir. Buna göre üye ülkeler arasında ekonomik ve parasal birliğin sağlanabilmesi için bu şartların yerine getirilmesi ile aday ülkelerin üyelik başvurusu kabul edilmektedir. Belirlenen kriterlere göre anlayabiliriz ki üye olan ülkelere öncelikle sağlam bir ekonomiye sahip olmaları istenmektedir. Bu sebeple istikrarlı büyüme, düşük enflasyon, ihracat payında artış, düşük işsizlik gibi birtakım göstergelerin durgun bir seyirde olması gerekmektedir. Ayrıca bu çalışma Türkiye'nin bu kriterler konusunda başarılı olup olmadığını ve İnsani gelişme açısından üye ülkelere göre farklarını ortaya koymaktadır (Kaynak ve Eren 2017).

3.2. AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Seçilen Makroekonomik Göstergeleri

Burada AB üyesi ülkeler ile Türkiye için seçilen göstergelerin karşılaştırılması yapılmış, 1990-2021 yılı arası için genel anlamda bir analiz yapılmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta 31 Ocak 2020 tarihinde güçlü bir ekonomi olan İngiltere'nin birlikten ayrılmasıdır. Bu durum birlik içerisinde milli geliri yüksek bir ülkenin ayrılmasıyla olumsuz bir ortam yaratmaktadır. Bu durum Türkiye'yi de dolaylı olarak etkilemektedir. Çünkü birliğe üyelik aşamasında her daim ülkemizin yanında olan İngiltere'nin siyasi desteği kaybedilmiştir (TİM 2016).

AB üyesi ülkelere ait olan makroekonomik değişkenler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloda ki veriler Dünya Bankası'nın 2021 yılı verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Ülkelerin büyüme göstergelerinden biri olan GSYİH ve KBGSYİH 2017 yılı Satın Alma Gücü Paritesine göre hesaplanmıştır. Çünkü Satın Alma Gücü ülkelerdeki yaşam maliyetleri ve enflasyon farklarını ortaya çıkarır böylece ülkeler

arasında oluşan fiyat farklılıklarını ve alım gücünü eşitlemeye katkı sağlar. Ancak bu hesaplama içerisinde çoğunlukla gıda malzemelerinin yer aldığını unutmamak gerekir (Mahfi 2012). Ayrıca AB ülkeleri için üretim yapısının güçlü olmasından kaynaklanan İhracatın hâsıladaki yüzdelik payı da göstergeler arasına dahil edilmiştir. Bir ülke ürettiği ürünlerin büyük bir kısmını dış ülkelere ihraç etmesi hem hâsılda hem kişi başı gelirden artışa yol açacaktır. Tabii ki ülkelerdeki işsizlik ve enflasyon oranlarının düşük olması da bu durumda etkilidir. Fiyatların düşük olması ve nüfusun büyük kısmının çalışıyor olması, toplumun yaşam kalitesini artıracak, her türlü sosyal haklardan dilediği şekilde yararlanabilecektir.

Tablo 7: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Seçilen Makroekonomik Göstergeleri (1990-2019)

	Nüfus (milyon)		İşsizlik (%)		Enflasyon (%)		GSYİH (2017 SGP milyar \$)		KBGSYİH (2017 SGP bin \$)		İhracat (GSYİH %)	
	1990	2019	1990	2019	1990	2019	1990	2019	1990	2019	1990	2019
Almaya	79,4	83	4,9	3,10	2,70	1,40	2908,6	4471,1	36617,5	53809,1	22,8	46,6
Avusturya	7,6	8,8	3,3	4,5	3,3	1,5	287,4	495,7	37440,8	55833,3	35,7	55,6
Belçika	9,9	11,4	7,3	5,4	3,4	1,4	353,8	594,3	35501,5	51735,9	61,6	81,8
Bulgaristan	8,7	6,9	1,7	4,2	23,8	3,1	105,2	161,7	12070,8	23191,6	33,1	64,2
Çek Cumhuriyeti	10,3	10,6	0,7	2	-	2,8	243,7	437,3	23585,2	40981,1	32,9	73,9
Danimarka	5,1	5,8	8,3	5	2,6	0,8	200,6	332,3	39028	57161,7	36,4	59
Estonya	1,5	1,3	0,6	4,5	-	2,3	-	48,3	-	36436,8	-	74
Finlandiya	4,9	5,5	3,1	6,7	6,1	1	163,9	268,1	32885,8	48562,5	22,1	39,8
Fransa	58,2	67,2	9,4	8,4	3,2	1,1	1964,4	3094,6	33732	46017,8	21	31,6
Hırvatistan	4,7	4	-	6,6	500	0,8	-	116,8	-	28753,5	-	52
Hollanda	14,9	17,3	7,7	3,4	2,5	2,6	545,1	984,9	36461,4	56784	54,4	82,5
İngiltere	57,2	66,8	7	3,7	8,1	1,7	1744	3101,6	30465	46406,5	23,1	31,1
İrlanda	3,5	4,9	14,1	5	3,3	0,9	92,9	427,8	26455,5	86710	54,7	127,9
İspanya	38,8	47,1	16,3	14,1	6,7	0,7	1070,5	1923,2	27543,9	40803,6	15,7	35
İsveç	8,5	10,2	1,8	6,8	10,4	1,8	292,3	543,2	34156,8	52850,6	27,9	47,8
İtalya	56,7	59,7	9,8	10	6,5	0,6	2075,1	2548,1	36585,7	42662,5	18,3	31,7
Kıbrıs	0,766	1,1	1,8	7,1	4,5	0,3	14,6	35,4	25286,3	40226,8	51,5	71,9
Letonya	2,6	1,9	-	6,3		2,8	-	59	-	30858,8	-	60,2
Litvanya	3,6	2,7	-	6,3		2,3	-	103,5	-	37062,6	-	77,4
Lüksemburg	0,381	0,62	1,6	5,6	3,3	1,7	25,8	70,6	67641,6	113940,2	97,8	208,8
Macaristan	10,3	9,7	1,7	3,4	28,4	3,3	-	318	-	32553,5	-	82,3

Malta	0,354	0,504	3,9	3,6	3	1,6	5,6	22	16016,4	43703,5	75,8	143,1
Polonya	38,1	37,9	-	3,3	567,9	2,2	431,2	1257,4	11315	33120,5	-	55,5
Portekiz	9,9	10,2	4,6	6,5	13,6	0,3	235,1	358,7	23556,9	34879,7	29,2	43,5
Romanya	23,2	19,3	-	3,9		3,8	308,6	578,3	13302,5	29857,6	16,7	40,4
Slovakya	5,2	5,4	-	5,8		2,7	-	173,9	-	31887,8	23,8	92,4
Slovenya	1,9	2	-	4,5	552,1	1,6	-	81,3	-	38944,7	-	84
Yunanistan	10,1	10,7	7	17,3	20,4	0,3	247,8	318,6	24306,6	29723,2	%	40,1
Türkiye	53,9	83,4	8	13,7	60,3	15,2	681	2352,6	12629,5	28199,1	13,4	32,7

Kaynak: World Bank (Open Data), 2021 (<https://data.worldbank.org/>)

Tablo 7’yi incelediğimizde AB üyesi ülkeler nüfusu en düşük ülkeler arasında Lüksemburg ve Malta gelmektedir. En yüksek ise Almanya olarak görülmektedir. Aradaki bu nüfus farkının çok fazla olmasına rağmen Almanya’nın sahip olduğu yüksek nüfus karşısında işsizlik oranlarını oldukça düşük seviyede tutabilmesi ve bu nüfusa rağmen enflasyon oranını Lüksemburg ve Malta ile aynı seviyelerde tutabilmiş olması İstikrarlı bir ekonomi olduğunun başlıca göstergesidir. Türkiye için aynı hususta bir açıklamada bulunmak gerekirse nüfusu yıllar içerisinde Almanya ile aynı seviyelere gelmiştir. Ancak enflasyon konusunda Almanya kadar sabit bir oran yakalayamamıştır. Dikkat çeken diğer bir hususta Kişi Başına Gelirde ortaya çıkan farktır. Gerçek manada aynı sayıda nüfusa sahip ülkelerin aralarında bu denli fark olması Türkiye’nin başarı sağlayamadığını ortaya koymaktadır. İşsizlik oranının en yüksek olduğu ülke ise 1990-2019 arasında genel orana bakarsak İspanya (%16,3–14,1) olduğunu açıkça söylenebilir. Fakat diğer ülkelere göre ortalama bir nüfusa sahip olmasına rağmen, enflasyon oranını yıllar içerisinde düşük seviyede tutmayı başarmıştır. Aynı zamanda kişi başına gelirini de diğer üye ülkelerin ortalamasından yukarıda tutarak işsizlik oranındaki başarısızlığını kapatmayı başarmıştır.

Genel kabul gören çalışmalarda Satın alma Gücüne göre hesaplanan Kişi Başına GSYİH konusunda en başarılı ülke 1990-2019 yılına göre hiç şüphesiz Lüksemburg (113940 \$) olmuştur. Bu başarıyı elde etmesinde en önemli etken nüfusunun AB ülkeleri arasında en düşük nüfusa sahip olması ve bu nüfusuna rağmen ürettiği ürünlerin büyük bir kısmını (%208) dış ülkelere ihraç etmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer AB üyesi ülkeler arasında en yüksek kişi başına gelire sahip ülkenin aynı yıllara göre Danimarka (57161\$) olduğunu düşünürsek, Lüksemburg gibi nüfusu az olan bir ülkenin bu konuda başarılı olması, yani az sayıda nüfusa göre çok yüksek ihracata sahip olması bu konuda istikrar sahibi olduğunu göstermektedir. Satın

alma gücüne göre kişi başı gelirden yine aynı yıllar içerisinde Bulgaristan (12070\$-23191\$) olduğu görülmektedir. Burada bir kıyaslama yapmak gerekirse Lüksemburg gibi nüfusu az olan, bu sayede enflasyonu ve işsizliği düşük seviyede tutabilmiş fakat az olan nüfusuna rağmen çok üye ülkeler arasında en yüksek kişi başına gelire ve en yüksek ihracat payına sahip olmuştur. Ancak Bulgaristan bu yönde bir seyir izleyememiştir. Nüfusunun daha fazla olmasına rağmen Lüksemburg kadar başarılı olmamıştır. Bunun sebebi olarak üretim yapısının yeteri kadar güçlü olmadığını ve bu ürünlerin dış dünyadan pek fazla talep edilmediği bu sebeple ihracat payının da diğer üye ülkelere göre düşük kaldığını söyleyebiliriz.

Başka bir gösterge olan ve yine satın alma gücüne göre hesaplanan toplam yurtiçi hasıla miktarına bakacak olursak üye ülkeler arasında en yüksek değere Almanya (4,4 milyar \$), Fransa (3 milyar \$), İngiltere (3,1 milyar \$) ve İtalya (2,5 milyar \$) sahiptir. Bu ülkelerin seçilmiş olan makro ekonomik göstergeleri birbirlerine çok yakındır. Tüm göstergelere bakacak olursak 1990-2020 yılları arasında genel anlamda nüfusuna göre enflasyon, işsizlik, kişi başına gelir ve ihracat yüzdesi konusunda en başarılı ülkeler Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya olmuştur. Çünkü artan nüfusa göre talepten kaynaklanan enflasyonu kontrol altına alabilmiş, işsizlik oranlarını aynı şekilde %5'in altında tutmayı başarmıştır. Özellikle kalabalıklaşan nüfusa karşın kişi başına düşen hasılayı diğer ülkelere göre daha yüksek seviyelerde koruyabilmiştir. İhracatın hasılaya olan payının yine 1990-2019 yılları arasında bu dört üye ülke için genel olarak %20-40 seviyelerinde oluşmuştur. Diğer üye ülkelere göre bu oran düşük görülebilir fakat nüfusun talepten dolayı enflasyonu artırıcı etkisini, böylece fiyatların artışıyla maliyetlerin artmasını ve işsizliğin ortaya çıkacağını, işsizliğin ise yurt içi hasılda ve kişi başına gelirden azalışa yol açabileceğini unutmamak gerekir. Bu sebeple gruba üye bu dört ülkenin ekonomik performansını küçümsemek bir hataya yol açacaktır.

Türkiye'nin bu konudaki performansı hakkında bir analiz yapacak olursak üye ülkelerin çoğuna göre nüfusu daha fazladır. Ancak diğer üye ülkelerde olduğu kadar işsizlik ve enflasyon konusunda başarılı olduğu söylenemez. İşsizlik konusunda üye ülkeler arasında İspanya ile benzer bir yapı göstermiştir. Ancak devamında enflasyonu düşürme ve kişi başına geliri artırma konusunda aynı seyri izlememiştir. Örneğin Türkiye'nin 1990-2019 yılı arasında Almanya'ya yakın bir nüfus sayısı olmasına

rağmen yurtiçi gelir ve kişi başına gelir açısından maalesef yetersiz bir büyüme göstermiştir. Genel anlamda diğer üye ülkelere göre bir yorum yapacak olursak Türkiye'nin artan nüfusuna rağmen işsizlik ve enflasyonu düşürme konusunda başarısız olduğunu ayrıca ihracatın hasılaya olan oranını diğer üye ülkelerden daha az artış seyri izlediği oldukça görülmektedir. İspanya'nın hasıla içindeki ihracat yüzdesi aynı yıllar içerisinde %15,7 ile %35 aralığında olduğunu Türkiye'nin ise %13,4-32,7 aralığında olduğunu düşünürsek, birbirine yakın oranlarda olmasına rağmen diğer makro ekonomik değişkenler açısından aralarında fark olduğu görülmüştür. Birliğe üye olan ülkelere göre genel açıdan bakarsak olursak maalesef Türkiye'nin aynı seyrinde iyileşme sağlayabilmesi için uzun bir yolu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3.2.1. AB Ülkeleri ile Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksinin Karşılaştırılması

Avrupa Birliği tarafından belirli şartların sağlanması halinde ülkelerin üye olabileceğini ve bu şartların toplumun daha iyi şartlar altında kaliteli bir yaşam sürmesi gerektiğinden bahsetmiştik. AB'nin bu konudaki tavrının İnsani gelişme endeksinin ortaya koymak çıkarmak istediği ilkeler ile uyumlu olduğunu söylemiştik. Bu sebeple birliğe üye olmak isteyen ülkeler gerekli şartları sağladığında hem bu topluluğa girebilmek için gerekli olan ekonomik ve siyasal ortamı hazırlamış olacak hem de endeks sıralamasında üst konumlarda yer almayı başarmış olacaklardır. Bu açıdan baktığımızda AB üyesi ülkeler ile Türkiye arasında endeks açısından bir kıyaslama yaparak ülkeler hakkında bir çıkarımda bulunulabilir. İnsani gelişme endeksinin sağlık, eğitim ve gelir göstergelerini temel alarak ülkelerin kalkınma ve gelişmesi açısından bilgi paylaşımında bulunduğunu söylemiştik. Bu bilgiler ışığında 1990-2021 yılları arasında elde edilen endeks değerleri ile bir kıyaslama yapılmıştır.

AB ülkeleri ve Türkiye için ele alınan endeks değerleri Tablo 8'de verilmiştir. Tablonun geneline bakacak olursak dikkat çeken önemli bir nokta AB üyesi ülkelerin tamamının 1990-2021 yılları içerisinde kendilerini geliştirerek yüksek endeks değerlerine ulaşmış olmalarıdır. Daha önce söylediğimiz gibi AB üyesi olmak isteyen ülkelerin toplumda daha iyi bir yaşam sürmesi için gerekli şartları sağlaması halinde, endeks konusunda başarılı olacağını dile getirmiştir. Tabloyu incelediğimizde 2019 yılı verilerine bakarsak en yüksek endeks değerine sahip ülkenin İrlanda (0.955) olduğunu, en düşük değere sahip ülkenin ise Bulgaristan (0.816) olduğunu açıkça görebiliriz. Ancak yıllar içerisinde endeks değerini yükseltme konusunda en başarılı ülkenin

Hırvatistan (0.677-0.851) olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tam tersi olarak en kötü gelişme performansını ise Bulgaristan (0.708-0.816) göstermiştir. Yıllar içerisindeki gelişme performanslarını temel alırsak üye ülkelerin tamamının Yüksek insani gelişme seviyesinde olduğunu söylemek doğrudur. Türkiye'nin gelişme performansı hakkında ise AB üyesi ülkelere göre başlangıçta çok düşük bir seviyede olduğunu ancak yıllar içerisinde kendini toparlayarak ileri gelişmiş ülkeler seviyesini taşımış olduğunu söylemek gerekir.

Tablo 8: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeks Değerleri (1990-2021)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Almanya	0.808	0.842	0.876	0.908	0.927	0.938	0,945	0.947	0,944	0,942
Avusturya	0.803	0.825	0.847	0.863	0.904	0.915	0,941	0.922	0,947	0,951
Belçika	0.813	0.859	0.880	0.897	0.910	0.922	0,933	0.931	0,928	0,937
Bulgaristan	0.708	0.710	0.720	0.758	0.788	0.809	0,929	0.816	0,924	0,929
Çek Cumhuriyeti	0.738	0.761	0.804	0.843	0.870	0.891	0,809	0.900	0,802	0,795
Danimarka	0.806	0.837	0.870	0.910	0.917	0.933	0,894	0.940	0,892	0,889
Estonya	0.735	0.729	0.787	0.832	0.852	0.877	0,942	0.892	0,947	0,948
Finlandiya	0.790	0.823	0.864	0.908	0.916	0.930	0,891	0.938	0,892	0,89
Fransa	0.786	0.832	0.849	0.867	0.879	0.895	0,936	0.901	0,938	0,94
Hırvatistan	0.677	0.703	0.757	0.792	0.815	0.840	0,901	0.851	0,898	0,903
Hollanda	0.836	0.868	0.882	0.897	0.917	0.934	0,856	0.944	0,855	0,858
İngiltere	0.781	0.846	0.874	0.897	0.912	0.923	0,939	0.932	0,939	0,941
İrlanda	0.773	0.805	0.867	0.904	0.901	0.935	0,937	0.955	0,943	0,945
İspanya	0.761	0.807	0.832	0.851	0.872	0.895	0,901	0.904	0,899	0,905
İsveç	0.821	0.862	0.903	0.904	0.911	0.938	0,942	0.945	0,942	0,947
İtalya	0.776	0.808	0.838	0.865	0.879	0.882	0,893	0.892	0,889	0,895
Kıbrıs	0.735	0.788	0.804	0.836	0.856	0.865	0,892	0.887	0,894	0,896
Letonya	0.771	0.680	0.735	0.809	0.824	0.849	0,866	0.866	0,871	0,863
Litvanya	0.738	0.710	0.762	0.817	0.831	0.862	0,88	0.882	0,879	0,875
Lüksemburg	0.797	0.821	0.860	0.880	0.898	0.906	0,922	0.916	0,924	0,93
Macaristan	0.708	0.746	0.772	0.805	0.831	0.842	0,849	0.854	0,849	0,846
Malta	0.752	0.772	0.795	0.834	0.853	0.880	0,91	0.895	0,911	0,918
Polonya	0.718	0.745	0.790	0.813	0.840	0.863	0,877	0.880	0,876	0,876

Portekiz	0.718	0.767	0.792	0.813	0.829	0.854	0,86	0.864	0,863	0,866
Romanya	0.708	0.694	0.716	0.762	0.805	0.815	0,827	0.828	0,824	0,821
Slovakya	0.741	0.752	0.765	0.796	0.831	0.850	0,859	0.860	0,857	0,848
Slovenya	0.774	0.790	0.832	0.869	0.889	0.894	0,917	0.917	0,913	0,918
Türkiye	0.583	0.611	0.660	0.696	0.739	0.801	0,839	0.820	0,833	0,838
Yunanistan	0.761	0.776	0.804	0.853	0.865	0.877	0,886	0.888	0,886	0,887

Kaynak: UNDP 2021, Human Development Index (HDI)

Tablo 9: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeks Sıralaması (2021)

	Ülke	2021
1	Avusturya	0,951
2	Danimarka	0,948
3	İsveç	0,947
4	İrlanda	0,945
5	Almanya	0,942
6	Hollanda	0,941
7	Finlandiya	0,940
8	Belçika	0,937
9	Lüksemburg	0,930
10	Birleşik Krallık	0,929
11	Malta	0,918
12	Slovenya	0,918
13	İspanya	0,905
14	Fransa	0,903
15	Kıbrıs	0,896
16	İtalya	0,895
17	Estonya	0,890
18	Çekya	0,889
19	Yunanistan	0,887
20	Polonya	0,876
21	Litvanya	0,875
22	Portekiz	0,866
23	Letonya	0,863
24	Hırvatistan	0,858
25	Slovakya	0,848
26	Macaristan	0,846
27	Türkiye	0,838
28	Romanya	0,821
29	Bulgaristan	0,795

Kaynak: UNDP 2022, Human Development Index (HDI)

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus Türkiye kendini AB ülkeleri ile aynı seviyeye taşımak istese bile bu çabalarının yıllar bazında bakıldığında olumsuz sonuç vermiştir. Bu sebeple Türkiye'nin diğer üye ülkeler ile aynı seviyeye gelebilmek için üyelik kriterlerini yerine getirmesi böylece insani gelişme endeks sıralamasında yüksek konumda yer almasıyla sonuçlanacaktır. Bunun için İnsanı ön plana çıkarmalıdır. Ülkede daha iyi bir eğitim seviyesi gereklidir ki insanlar yüksek eğitim seviyeleri sayesinde iyi miktarda gelir elde edebilecekleri işlerde çalışmalıdır. Elde ettikleri bu gelirlerini enflasyon korkusu olmadan haralayabilmeli ve yatırım yapabilmelidirler. Gelirleri sayesinde sağlık imkanlarından yararlanmalı ve yaşam kaliteleri artırılmalıdır. Ancak bu sayede toplum olarak kalkınma ve gelişme mümkün olmaktadır. Çünkü bireylerin refahları arttıkça toplumun refahı da artacaktır.

Temeli 1951 yılında 6 kurucu üyenin bir araya gelerek (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya, Lüksemburg) oluşturduğu Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na dayanan Avrupa Birliği 1 Kasım 1993 tarihinde kurulmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2021). Bu bilgi ışığında AB'yi oluşturan kurucu üyelerin gelişme seviyesine bakacak olursak insani gelişmişlik seviyelerinin 1990 yılının başlarında gruba sonradan dahil olan ülkelerin 2021 yılı endeks seviyelerini ilk tarihten itibaren sağlanmış olmaları, kurucu ülkelerin bu konuda ne kadar başarılı olduğunu göstermiştir. Kurucu üyelerin endeks hesaplamalarının yapıldığı ilk yıllardan itibaren yüksek seviyelerde gelişmişlik göstermeleri, henüz üye olmayan ülkelerin kendilerini geliştirme yolları aramalarına yol açmıştır. Böylece birliğe dahil olmak isteyen ülkelerin hem ekonomik ve sosyal şartlarının iyileşmesine hem de endeks sıralamasında üst konumlara çıkarak toplumda yaşayan bireyler için daha iyi bir yaşam kalitesi sunmalarına yol açmıştır. Birliğe sonradan üye olan ülkelerin gelişmesine katkıda bulunmasına rağmen yinele kurucu üyeler kadar yüksek seviyeye ulaşamamıştır.(Zanbak ve Özgür 2019).

Türkiye açısından bakacak olursak kurucu üyelerin 1990-2010 yılları arasında gösterdiği gelişmeyi ancak 2010 yılında göstermeye başlamıştır. Ancak konu endeks değerindeki değişim hızına gelirse Türkiye hem kurucu hem de sonradan üye olan ülkelerin tamamından daha yüksek bir gelişim hızı göstermektedir. Birliğe sonradan dahil olan Hırvatistan'ı baz alırsak üye ülkeler içerisinde en hızlı gelişim gösteren ülkedir. Ancak Türkiye tüm üye ülkeler arasından 1990 yılına göre en düşük seviyede

başlayarak, 2019 yılına gelindiğinde ileri gelişmiş ülkeler konumunda yer almaktadır. Yani Türkiye tüm üye ülkelere göre çok daha hızlı bir gelişim sergilemesine rağmen yine de AB ülkeleri arasında yerini alamamıştır. Çünkü birliğe üye olabilmek için sadece insani gelişme seviyesinin ileri düzeyde olması yetmemektedir. 1993 Kopenhag zirvesi ve 1993 Maasricht Anlaşması ile belirtilen kriterlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin endeks değişim hızı her ne kadar yüksek olursa olsun diğer üye ülkeler ile karşılaştırıldığı zaman yetersiz kalmaktadır.

İnsani gelişme endeksi hesaplanırken Doğumda Yaşam Beklentisi, Beklenen Eğitim Yılı, Ortalama Eğitim Yılı ve Kişi Başına Gayri Safi Milli Gelire göre bir hesaplama yapıldığını daha önce söylemiştik. Bu sebeple endeksi meydana getiren bu dört göstereye değinmeden geçmek yanlış olacaktır. Çünkü insanların kaliteli ve uzun yaşam sürebilmesi için yüksek bir gelire ve bu geliri elde etmek için belirli bir gelire ihtiyaçları vardır. Yani bu göstergelerin hepsi birbiriyle ilişkilidir ve endeks hesaplaması sırasında hiçbiri ayrı olarak tutulamaz. Söz konusu göstergelere ait rakamlar aşağıdaki tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 10: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Doğumda Yaşam Beklentisi, Beklenen Eğitim Yılı, Ortalama Eğitim Yılı, Kişi Başına Gayri Safi Milli Geliri (2020)

	Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)		Beklenen Eğitim Yılı		Ortalama Eğitim Yılı		KBGSMG (2017 SAGP bin \$)	
	1990	2019	1990	2019	1990	2019	1990	2019
Almanya	75.5	81.3	14.4	17	8.8	14.2	37.232	55.314
Avusturya	75.6	81.5	13.9	16.1	8.6	12.5	37.994	56.197
Belçika	75.9	81.6	14.1	19.8	9.4	12.1	35.737	52.085
Bulgaristan	71.3	75.0	12.1	14.4	8.9	11.4	11.189	23.325
Çek Cumhuriyeti	71.9	79.4	11.9	16.8	8.4	12.7	23.867	38.109
Danimarka	74.9	80.9	14.1	18.9	9	12.6	38.022	58.662
Estonya	69.4	78.8	13.1	16	9.3	13.1	16.828	36.019
Finlandiya	75.3	81.9	15	14.9	7.5	12.8	32.063	48.511

Fransa	76.8	82.7	14.2	15.6	7.1	11.5	33.981	47.173
Hırvatistan	72.3	78.5	10.7	15.2	6	11.4	16.746	28.070
Hollanda	77	82.3	14.7	18.5	10.2	12.4	36.548	57.707
İngiltere	75.7	81.3	13.7	17.5	7.9	13.2	60.456	46.071
İrlanda	74.8	82.3	12.1	18.7	9.7	12.7	24.384	68.371
İspanya	77.2	83.6	14	17.6	6	10.3	27.327	40.975
İsveç	77.6	82.8	12.9	19.5	10.5	12.5	33.934	54.508
İtalya	76.9	83.5	12.8	16.1	7.3	10.4	36.282	42.776
Kıbrıs	76.6	81	9.2	15.2	8.7	12.2	25.033	38.207
Letonya	69.1	75.3	12.7	16.2	7.6	13	18.332	30.282
Litvanya	70.7	75.9	12.8	16.6	9	13.1	18.130	35.799
Lüksemburg	75.2	82.3	11.1	14.3	8.8	12.3	70.538	72.712
Macaristan	69.3	76.9	11.1	15.2	8.7	12	17.910	31.329
Malta	76.9	82.5	12.9	16.1	7.4	13.1	20.377	39.555
Polonya	70.8	78.7	12.2	16.3	9.8	12.5	11.137	31.623
Portekiz	74.5	82	11.8	16.5	6.2	9.3	23.523	33.967
Romanya	69.5	76	11.9	14.3	9	11.1	13.250	29.497
Slovakya	71.2	77.5	11.6	14.5	10.8	12.7	15.225	32.133
Slovenya	73.2	81.3	12	17.6	10.9	12.7	22.042	38.080
Yunanistan	76.6	82.2	12.4	17.9	7.9	10.6	24.921	30.155
Türkiye	64.3	77.7	8.9	16.6	4.5	8.1	12.514	27.701

Kaynak: UNDP 2021, Human Development Index (HDI)

Tablo 10'a göre 1990-2019 yılları için genel olarak bir çıkarım yaparsak üye ülkeler arasında Doğumda yaşam beklentisi konusunda en başarılı ülke İspanya (77,2-83,6) olmuştur. Buradan anlaşılan İspanya'da yaşayan bireylerin ömürleri diğer ülkelere göre daha yüksek olmuştur. Yani bireylerin elinde sağlık şartlarından gerekli şekilde yararlanmak için yeteri kadar gelire sahiptirler. Ancak Letonya (69,1-75,3) için aynı varsayımda bulunulamaz. Üye ülkeler arasında en kısa yaşam süresine sahip olan ülke olmuştur. Ayrıca üye ülkelerin çoğuna göre kişi başına geliri (30.282 \$) oldukça düşük seviyededir. Yani bireyler sağlıklı bir yaşam için gerekli gelir seviyesinde değildir. Türkiye ise diğer üye ülkelere göre yaşam beklentisi konusunda geride

kalmıştır. Ancak yaşam beklentisinin yıllar içindeki değişim hızından bahsedecek olursak düşük bir seviyede başlamasına rağmen üye ülkelere yaklaşmış durumdadır.

Toplumun sağlıklı bir yaşam sürebilmesi için belirli bir gelir seviyesine, bu gelir seviyesi içinde iyi bir eğitime ihtiyacı olduğunu söylemiştik. Bu sebeple İnsani Gelişme endeksinin içinde kişinin alması gereken eğitim yılını gösteren Beklenen eğitim yılı ve belirli yaş aralığındaki kişilerin Ortalama eğitim yılı yer almaktadır. Beklenen eğitim konusunda en başarılı ülkenin Belçika (14,1-19,8) olduğu açıkça görülmektedir. Üye ülkelerin çoğuna göre yüksek kişi başına gelire sahiptir ve bu sebeple bireyler eğitim olanaklarından gerekli miktarda yararlanmaktadır. Ayrıca ortalama okullaşma yılının (9,4-12,1) üye ülkelere göre yüksek olması da küçük yaştaki bireylerin eğitim seviyelerini tam anlamıyla tamamladığını belirtmektedir. Yine her iki göstergenin değişim hızına bakacak olursak en başarılı ülke İsveç (12,9-19,5) olmuştur. Bu başarıyı farklı bir açıdan bakarak anlayabiliriz. Öyle ki İsveç'in ortalama okullaşma yılının (10,5-12,5) yıllar içerisinde pek fazla değişmemesi, hali hazırda ülkedeki bireylerin büyük kısmının eğitim hayatını tamamlamasından kaynaklanmaktadır. Eğitim alanında bu denli olumlu sonuçlar elde etmesinin arkasında insani gelişme endeksi sıralamasında yüksek kişi başına geliri (54.508 \$) sayesinde tüm Dünya ülkeleri arasında 7. sıraya yerleşmeyi başarmıştır. Türkiye ise Beklenen eğitim konusunda diğer üye ülkelere göre seviye olarak düşük kalmıştır. Fakat değişim hızı konusunda (8,9-16,6) gayet başarılıdır. Ortalama eğitim konusunda olumlu bir sonuç çıkarmak pek mümkün değildir. Çünkü 1990-2019 yılları arasında üye ülkelerin tamamına yaklaşamamıştır. Buradan anlaşılır ki bireyler gerekli eğitim şartlarından pek fazla yararlanamaz ve bu sebeple kişi başına gelirleri düşük seviyededir. Asıl dikkat edilmesi gereken Türkiye'nin tüm üye ülkelere göre Ortalama okullaşma yılının (4,5-8,1) oldukça düşük olmasıdır.

Kişi başına gelir konusuna gelirse Lüksemburg diğer üye ülkelerin tamamını geride bırakarak 72.712 \$ seviyesini ulaşmıştır. Ülkedeki bireylerin yaşam süresinin de yine fazla olması (75,2-82,3) elde ettikleri yüksek gelir sayesinde sağlık imkânlarından oldukça fazla yararlanmalarını sağlamaktadır. Kişi başına gelirin yüksek olmasının diğer bir önemli sebebi ise daha önce bahsettiğimiz ihracat oranının ülkenin milli geliri içerisindeki payının %200 seviyelerinde olmasından kaynaklanmaktadır. Üye ülkeler arasında bu konuda en kötü gelişme gösteren ise Bulgaristan (23.325 \$) olmuştur.

Türkiye açısından kişi başına gelir maalesef İnsani gelişme için çok düşüktür. Ancak gelişme seviyesi bakımından üye ülkeler arasından sadece Bulgaristan Türkiye'nin gerisinde kalmıştır. Bu demektir ki Türkiye kişi başına gelirini artırmak için eğitim ve sağlık alanında kendini ilerletmelidir. Böylece AB üyesi olmadan ülkelerin insani açıdan gelişme gösterebileceğini kanıtlamış olacaktır. Türkiye'nin AB üyesi olabilmek için oldukça fazla yol alması gerektiği bu bölümde anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİ

Bu çalışmada yüksek gelir, eğitim ve sağlık verilerinin Avrupa Birliği ve Türkiye için insani gelişme sıralamaları incelenmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri insani gelişme süreci hesaplanırken Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan İnsani Gelişme Endeksi baz alınmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ekonomik kalkınmanın sadece kişi başına milli gelir ile ölçülmemesi gerektiği anlayışı sonucu Pakistanlı ekonomist Mahbub Ul Haq ve Nobel ödüllü ekonomist Amartya Sen ile birlikte ileri gelen bir ekip tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı desteğiyle bir İnsani Gelişme Endeksi ortaya konmuştur. Bu endekse göre ülkede kişilerin kaliteli bir yaşam sürmesi gerektiği anlayışı doğmuştur. Bu kaliteli yaşam üç farklı değişken hesaplanmaktadır. Bunlar Sağlık, Eğitim ve Gelir endeksleridir. Bu üç endekse bakılarak bir hesaplama yapılmakta ve İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ortaya çıkmaktadır.

Sağlık endeksi kapsamında kişinin uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmesi için geçirmesi gereken doğumdan sonraki ortalama yaşam endeksi kullanılmaktadır. Hesaplama yapılırken bu değer için bir Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından alt sınır olarak 20 yıl, üst sınır olarak 85 yıl olarak belirlenmiştir. Buna göre kaliteli bir yaşam için bu sınırlar arasında bir yaşam süresi gereklidir. Eğitim endeksi için ortalama ve beklenen eğitim süresi kullanılmaktadır. Hesaplama her iki değişken için alt sınır 0 olarak belirtilmiştir. Fakat üst sınır olarak farklılık söz konusudur. Ortalama eğitim süresi için üst sınır Barro ve Lee tarafından 2010 yılında çıkarılan rapora göre 15 yıl olarak belirlenmiştir. Beklenen eğitim süresi içinse Unesco tarafından 5 yaşındaki bir çocuğun temel eğitim için ihtiyaç duyduğu süre 18 yıl olarak belirlenmiştir. Gelir endeksi için ise ülkelerin satın alma güçlerinin dolar kuruna göre indekslenerek kişi başına düşen milli gelirin hesaplanması ile belirlenmektedir. Tüm bu değişkenlerin ayrı ayrı hesaplandıktan sonra bu üç endeksin çarpımı ve geometrik ortalaması ile İnsani Gelişme Endeksi elde edilmektedir.

Bu endeksin hesaplanması sonucunda ortaya çıkan değer 0 ile 1 arasında olması gerekmektedir. Temeli 1951 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na dayanan Avrupa Birliğinin 1993 Kopenhag zirvesi ve 1993 Maasricht Anlaşması ile belirlenen kriterler sonucunda ülkeler birliğe üye olarak kabul edilmiştir. Birliğe üye olabilmek için gerekli kriterlerin yerine getirilmesi durumunda, insani gelişme açısından gerekli ekonomik ve sosyal yapı hazırlanmış olmaktadır. Ancak birliğe üye olmadan gelişme

sağlayan ülkelerde vardır. AB üyesi olmak için belirlenen kriterlerden birkaçı olan işsizlik, enflasyon, satın alma gücüne göre belirlenen kişi başına gelir ve ihracat konusunda üye ülkeler ile Türkiye arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre Avrupa Birliğine sonradan üye olan ülkeler yılları içinde kurucu ülkeler kadar gelişme sağlamıştır. Türkiye ise İGE oluşturan sağlık, eğitim ve gelir konusunda hem kurucu hem de üye ülkelerin gerisinde kalmış, ancak değişim hızı olarak tüm ülkelerin ilerisinde yer almıştır. Bu nedenle Türkiye'nin hem sağlık ve hem de eğitim alanına daha fazla kaynak aktarması ve gelişimin sağlanabilmesi için bu alanlara yoğunlaşması gerekmektedir. Bireyler eğitim şartlarından ne kadar çok yararlanırlarsa, iyi bir eğitim sonrası yüksek miktarda kişi başına gelire sahip olacaklardır. Bu gelirlerini ise sağlık harcamaları için kullanacak böylece uzun ve sağlıklı bir yaşam süreceklerdir. Ayrıca Türkiye'nin katma değeri yüksek üretim anlayışına geçmesi, gelir içerisindeki ihracat payını artırması gereklidir. Böylece çalışan nüfus sayısını artırarak işsizliği azaltmayı ve kişi başına düşen milli geliri yükseltmeyi hedeflemeli ve yıllardır süregelen enflasyon sorununu bitirmelidir. Türkiye bu konuda gerekli tedbirleri aldığı anda, AB üyesi olmadan bir ülkenin ne şekilde insani gelişme kat edebileceğini göstermiş olacaktır.

İnsani Gelişim Endeksi hakkında elde edilen bilgiler ve endeksin göstergeleri hakkında yapılan açıklamalar doğrultusunda ortaya çıkan değerler için 2022 yılı İnsani Gelişim Raporundan bilgiler ele alınarak çalışma ortaya çıkarılmıştır.

Sonuç olarak yüksek gelir düzeyi İnsani Gelişim için tek başına yeterli bir çalışma olamamaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin gelişim düzeylerini Türkiye gelişim düzeyi ile kıyaslandığında 2022 verilerine göre Türkiye seçilmiş üye ülkeler arasında İnsani Gelişim Endeksi değerlerine bakıldığında yüksek insani gelişim düzeyindeki ülkeler arasında yer almasına rağmen diğer ülkelerin çok yüksek ve yüksek insani gelişim düzeyindeki ülkeler arasında 27. Sırada yer almaktadır. Türkiye gelişim hızı açısından daha üst sıralarda yer almasının bir nedeni Avrupa Birliği ülkelerinin insani gelişim endeksi unsurlarında doygunluğa ulaşmasıdır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, S. ve Karagöz, D. (2015). “Trends in Human Development Index of European Union”, *The Online Journal of Science and Technology*, 5(4), 68-79.
- Anand, S. ve Sen, A. (1994). “Human Development Index: Methodology and Measurement”, UNDP Human Development Report Office Occasional Papers,
- Ataseven, A. ve Çağla B. (2017). *İnsani Gelişme Endeksi Kamuoyu (İGE-K)*.
- Barro, R. J., ve Jong-Wha L. (2010). “A New Data Set Of Educational Attainment In The World”.
- Bilici, N. (2005), *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Bozoğlu, M., *TR-AB Tarımsal İlişkileri Ders Notları*
- Bucak, Ç. (2021). “AB 15 Ülkelerinde ve Türkiye’de Ekonomik Karmaşıklık Endeksi İnsani Gelişme Endeksi ve Karbon Emisyonu: Panel Veri Analizi”, 12(1), 71–88.
- Cukierman, A. (1994). “Central bank Independence and Monetary Control”, *The Economic Journal*, November, 104, 1437-48.
- Çiğdem, Ü. (2008). İnsani gelişmişlik endeksine göre Türkiye’nin bölgesel farklılıkları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 6(2), 89-113.
- Çoban, Mustafa. 2018. “Demokrasinin Göstergelerinin İnsani Gelişmişlik Üzerine Etkisi: AB Ülkeleri Üzerine Etkisi: AB Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi”. 4(20):642–51.
- Demiral, B. (2006), “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölge, Bölgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri” *Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler (içinde)*, Editörler: Hüseyin ÖZGÜR ve Bekir PARLAK, Alfa Aktüel, s.129-169.
- Dikme, H. ve Ebru B. (2020). “İnsani Gelişme Endeksine Genel Bir Bakış ve Türkiye Değerlendirmesi”.

- Dodo, M. K. (2014). "Historical Evolution of the Social Dimension of the European Integration :Issues and Future Prospects of the European Social Model." Dans L'Europe en Formation.
- Eğilmez, M. (2012). "Satınalma Gücü Paritesi Nedir".(<https://www.mahfiegilmez.com/2012/05/satnalma-gucu-paritesi-nedir.html>).
- Eğilmez, M. (2012). Büyüme Başka Bir Şey Gelişme Başka. 22.10.2012 tarihinde <http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/buyume-baska-sey-gelisme-baska.html> adresinden alınmıştır. Periyotlu Olarak Değerlendirilmesi".
- Erdem, E., & Çelik, B. (2019). İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bazı Afrika Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(17), 13-36.
- Erhan, Ç., & Akdemir, E. (2016). Türkiye–Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde İlk On Yılın Muhasebesi 2005-2015. Bilig, (78), 7-35.
- Erol, E. D. (2011). İnsani Gelişme Yaklaşımı Doğrultusunda Beşerî Kalkınmanın Boyutları: Gelişmekte Olan Ülkeler. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 3(2), 99-108.
- Esen, S. (2004). Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 4, 89-122.
- Gökçek Karaca, N., & Gökçek, B. (2014, July). Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinde Çok Boyutlu Yoksulluk ve İnsani Gelişme. In International Conference on Eurasian Economies, Skopje, Macedonia (pp. 1-2).
- Günsoy, G. (2005). İnsani Gelişme Kavramı ve Sağlıklı Yaşam Hakkı. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 1(2), 35-52.
- Gürses, D. (2009) "İnsani Gelişme ve Türkiye", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21): 339-350.
- <https://acikders.ankara.edu.tr/course/index.php?categoryid=382>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi#:~:text=Bunlar%20%C3%BCye%20devletler%20olarak%20bilinen,%2C%20Slovenya%20ve%20Yunanistan%27d%C4%B1r.

Koçak, E., & Okyay, U. (2018). İnsani gelişme endeksi ile büyüme ilişkisi: Pedroni eşbütünleşme örneği. *Journal of Politics Economy and Management*, 1(2), 55-61.

Koray, M. (2005). *Sosyal Politika*. İstanbul: İmge Kitabevi.

Miraç, E., & kaynak, S. (2018). AB'ye Tam Üyelik Sürecinde Aday Ülkelerin İnsani Gelişme, Eğitim ve Gelir İndekslerinin Çok Amaçlı Doğrusal Programlama ile Çoklu Periyotlu Olarak Değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 41-50.

Nartgün, Ş. S., Kösterelioğlu, M. A., & Sipahioğlu, M. (2013). İnsani gelişim indeksi göstergeleri açısından AB üyesi ve AB üyeliğine aday ülkelerin karşılaştırılması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1).

Oktay, E., & Çukur, T. (2004). AB'ne Aday Ülkelerin Tarım Sektörünün Birliğe Uyumunda Uygulanan SAPARD Projesi ve Konunun Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirmesi. *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 16-18.

Orakçı, E., & Özdemir, A. (2017). Telafi edici çok kriterli karar verme yöntemleri ile Türkiye ve AB ülkelerinin insani gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 61-74.

Şeker Demir, S. (2011). Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi. *Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*, Yayın No: 2828, Ekim.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2021. "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi". (https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html).

Taban, Sami. 2013. "İnsani Gelişmişlik Bakımından Türkiye Avrupa Birliği'ne Yakınsadı Mı 1980-2010 Dönemi İçin Bir Değerlendirme". 2(2).

The World Bank. 2021. "World Bank Open Data". Tarihinde (<https://data.worldbank.org/>).

- TİM. (2016). “Büyük Britanya’nın AB’den ayrılma kararı ve etkileri”. *Türkiye İhracatçılar Meclisi*. (<https://tim.org.tr/tr/kose-yazarlari-can-fuat-gurlesel-buyuk-britanyanin-abden-ayrilma-karari-ve-etkileri>)
- TÜİK, (2018) “Uluslararası Seçilmiş Göstergeler”, <https://biruni.tuik.gov.tr/secilmisgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do#>. (10.10.2018).
- UNDP. (2010). “Sıkça Sorulan Sorular: İnsani Gelişme Endeksi (İGE)- 2010”.
- UNDP. (2015). Training material for producing national human reports.
- UNDP. (2018). İnsani Gelişme Endeksleri ve Göstergeleri: 2018 İstatistiksel Güncellemesi.
- UNDP. (2020). İnsani Gelişme Raporu 2020: Bir Sonraki Sınır, İnsani Gelişme ve Antroposen.
- UNDP. (2021). “Human Development Data Center”. (<http://hdr.undp.org/en/data>).
- UNESCO. 2021. “UNESCO İstatistik Enstitüsü”. (<http://uis.unesco.org/>).
- Yıldız, S. (2003). AB’nin Aday Ülkelerle Yürüttüğü Müzakere Sürecine İlişkin Deneyimler Polonya Örneği. Küreselleşme ve AB ile Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları Sempozyumu, Gaziantep Ticaret Odası, 26 - 28 Haziran 2003. Tebliğ, Gaziantep. s. 250-261.
- Yücel, L. (2020). Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinin refah düzeyini etkileyen faktörlere yönelik karşılaştırmalı bir patika analizi. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1), 81-95.
- Zanbak, M., & Özgür, R. Ö. (2019). İnsani Gelişme Endeksi Bağlamında Avrupa Birliği’ne Üye ve Aday Ülkelerin Karşılaştırmalı Analizi. *Journal of Management and Economics Research*, 17(2), 175-192.

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Avrupa Birliği Üye Ülkeler	31
Tablo 2: İGE' ne Göre Doğumda Yaşam Beklentisi Sıralaması (2020).....	37
Tablo 3: İGE' ne Göre Beklenen Okullaşma ve Ortalama Eğitim Yılı (2020)	38
Tablo 4: İGE' ne Göre SAGP ile Hesaplanan Kişi Başına GSMH (ABD doları, 2019).....	39
Tablo 5: 2010 Yılı Öncesinde ve Sonrasında Hesaplanan İGE Arasındaki Farklar ...	40
Tablo 6: İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplanmasında Kullanılan Ölçütler (2018) ...	41
Tablo 7: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Seçilen Makroekonomik Göstergeleri (1990-2019)	50
Tablo 8: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeks Değerleri (1990-2021)	54
Tablo 9: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeks Sıralaması (2021)	55
Tablo 10: AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Doğumda Yaşam Beklentisi, Beklenen Eğitim Yılı, Ortalama Eğitim Yılı, Kişi Başına Gayri Safi Milli Geliri (2020)	57

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İnsani Gelişme Endeksi Sıralamasında İlk 10 Ülke (2020)	35
Şekil 2: İnsani Gelişme Endeksinin Boyutları	40

EKLER

EK1:

İnsani Gelişme Endeks Değerleri (1990-2021)

	1990	2000	2010	2015	2018	2019	2020	2021
İsviçre	0,851	0,887	0,942	0,954	0,959	0,962	0,956	0,962
Norveç	0,838	0,913	0,941	0,953	0,962	0,961	0,959	0,961
İzlanda	0,811	0,871	0,902	0,945	0,959	0,960	0,957	0,959
Hong Kong, Çin (SAR)	0,788	0,851	0,907	0,935	0,949	0,952	0,949	0,952
Avustralya	0,865	0,896	0,923	0,933	0,941	0,941	0,947	0,951
Danimarka	0,834	0,889	0,913	0,936	0,942	0,946	0,947	0,948
İsveç	0,810	0,904	0,910	0,937	0,942	0,947	0,942	0,947
İrlanda	0,737	0,847	0,904	0,925	0,937	0,942	0,943	0,945
Almanya	0,829	0,889	0,926	0,938	0,945	0,948	0,944	0,942
Hollanda	0,847	0,893	0,917	0,932	0,939	0,943	0,939	0,941
Finlandiya	0,814	0,891	0,911	0,930	0,936	0,939	0,938	0,940
Singapur	0,727	0,831	0,910	0,930	0,940	0,943	0,939	0,939
Belçika	0,816	0,887	0,912	0,924	0,933	0,936	0,928	0,937
Yeni Zelanda	0,806	0,887	0,922	0,931	0,936	0,937	0,936	0,937
Kanada	0,860	0,890	0,911	0,926	0,933	0,937	0,931	0,936
Lihtenştayn	..	0,873	0,913	0,924	0,928	0,940	0,933	0,935
Lüksemburg	0,786	0,864	0,912	0,915	0,922	0,927	0,924	0,930
Birleşik Krallık	0,804	0,862	0,912	0,924	0,929	0,935	0,924	0,929
Japonya	0,845	0,877	0,898	0,918	0,923	0,924	0,923	0,925
Kore Cumhuriyeti)	0,737	0,825	0,890	0,909	0,919	0,923	0,922	0,925
Amerika Birleşik Devletleri	0,872	0,891	0,911	0,920	0,927	0,930	0,920	0,921
İsrail	0,787	0,844	0,894	0,909	0,919	0,921	0,917	0,919
Malta	0,730	0,779	0,861	0,889	0,910	0,915	0,911	0,918
Slovenya	..	0,821	0,890	0,903	0,917	0,921	0,913	0,918
Avusturya	0,825	0,871	0,902	0,910	0,917	0,919	0,913	0,916
Birleşik Arap Emirlikleri	0,728	0,796	0,835	0,865	0,909	0,920	0,912	0,911
İspanya	0,757	0,825	0,868	0,889	0,901	0,908	0,899	0,905
Fransa	0,791	0,844	0,877	0,892	0,901	0,905	0,898	0,903
Kıbrıs	0,716	0,797	0,857	0,871	0,892	0,897	0,894	0,896
İtalya	0,778	0,841	0,882	0,882	0,893	0,897	0,889	0,895
Estonya	0,732	0,787	0,861	0,882	0,891	0,896	0,892	0,890

Çek Cumhuriyeti	0,742	0,808	0,870	0,891	0,894	0,897	0,892	0,889
Yunanistan	0,759	0,810	0,869	0,880	0,886	0,889	0,886	0,887
Polonya	0,716	0,793	0,841	0,868	0,877	0,881	0,876	0,876
Bahreyn	0,742	0,798	0,808	0,858	0,879	0,882	0,877	0,875
Litvanya	0,734	0,766	0,842	0,862	0,880	0,884	0,879	0,875
Suudi Arabistan	0,678	0,737	0,816	0,859	0,865	0,873	0,870	0,875
Portekiz	0,701	0,791	0,829	0,850	0,860	0,867	0,863	0,866
Letonya	0,730	0,756	0,824	0,850	0,866	0,871	0,871	0,863
Andorra	..	0,818	0,848	0,867	0,872	0,873	0,848	0,858
Hırvatistan	..	0,759	0,821	0,843	0,856	0,861	0,855	0,858
Şili	0,706	0,763	0,813	0,846	0,856	0,861	0,852	0,855
Katar	0,758	0,801	0,834	0,846	0,853	0,859	0,854	0,855
San Marino	0,860	0,862	0,845	0,853
Slovakya	0,692	0,763	0,840	0,851	0,859	0,862	0,857	0,848
Macaristan	0,720	0,773	0,828	0,838	0,849	0,853	0,849	0,846
Arjantin	0,723	0,779	0,834	0,848	0,850	0,852	0,840	0,842
Türkiye	0,600	0,670	0,749	0,817	0,839	0,842	0,833	0,838
Karadağ	0,808	0,822	0,834	0,837	0,826	0,832
Kuveyt	0,718	0,787	0,813	0,830	0,836	0,839	0,822	0,831
Brunei Darussalam	0,770	0,808	0,828	0,836	0,830	0,830	0,830	0,829
Rusya Federasyonu	0,743	0,732	0,796	0,824	0,841	0,845	0,830	0,822
Romanya	0,703	0,715	0,807	0,813	0,827	0,832	0,824	0,821
Umman	..	0,705	0,788	0,823	0,834	0,839	0,827	0,816
Bahamalar	..	0,799	0,812	0,820	0,827	0,816	0,815	0,812
Kazakistan	0,673	0,680	0,767	0,805	0,814	0,819	0,814	0,811
Trinidad ve Tobago	0,660	0,712	0,790	0,816	0,815	0,821	0,818	0,810
Kosta Rika	0,660	0,710	0,772	0,798	0,811	0,819	0,816	0,809
Uruguay	0,701	0,753	0,787	0,811	0,819	0,821	0,821	0,809
Belarus	..	0,712	0,790	0,812	0,818	0,817	0,807	0,808
Panama	0,669	0,721	0,773	0,800	0,814	0,817	0,801	0,805
Malezya	0,640	0,721	0,769	0,797	0,807	0,810	0,806	0,803
Gürcistan	..	0,702	0,759	0,790	0,804	0,810	0,802	0,802
Mauritius	0,626	0,681	0,755	0,795	0,811	0,817	0,804	0,802
Sırbistan	..	0,690	0,767	0,794	0,808	0,811	0,804	0,802
Tayland	0,576	0,653	0,737	0,781	0,795	0,804	0,802	0,800
Arnavutluk	0,647	0,677	0,754	0,795	0,806	0,810	0,794	0,796
Bulgaristan	0,684	0,725	0,790	0,809	0,809	0,810	0,802	0,795
Grenada	0,782	0,790	0,797	0,800	0,792	0,795
Barbados	0,725	0,756	0,788	0,791	0,797	0,799	0,788	0,790
Antigua ve Barbuda	0,790	0,791	0,798	0,800	0,788	0,788
Seyşeller	..	0,744	0,776	0,796	0,800	0,802	0,793	0,785
Sri Lanka	0,636	0,688	0,737	0,764	0,776	0,778	0,780	0,782
Bosna Hersek	..	0,667	0,725	0,761	0,776	0,783	0,781	0,780
Saint Kitts ve Nevis	0,759	0,772	0,779	0,783	0,779	0,777

İran (İslam Cumhuriyeti)	0,601	0,685	0,745	0,776	0,787	0,783	0,777	0,774
Ukrayna	0,729	0,700	0,764	0,774	0,783	0,786	0,775	0,773
Kuzey Makedonya	..	0,675	0,738	0,762	0,779	0,784	0,774	0,770
Çin	0,484	0,584	0,691	0,733	0,755	0,762	0,764	0,768
Dominik Cumhuriyeti	0,577	0,646	0,708	0,736	0,764	0,771	0,764	0,767
Moldova (Cumhuriyeti)	0,653	0,641	0,730	0,749	0,768	0,774	0,766	0,767
Palau	..	0,739	0,773	0,780	0,778	0,776	0,773	0,767
Küba	0,680	0,693	0,780	0,773	0,783	0,788	0,781	0,764
Peru	0,621	0,676	0,725	0,759	0,776	0,780	0,762	0,762
Ermenistan	0,656	0,662	0,746	0,766	0,771	0,778	0,757	0,759
Meksika	0,662	0,709	0,746	0,768	0,777	0,779	0,756	0,758
Brezilya	0,610	0,679	0,723	0,753	0,764	0,766	0,758	0,754
Kolombiya	0,610	0,666	0,726	0,754	0,763	0,768	0,756	0,752
Saint Vincent ve Grenadinler	..	0,683	0,734	0,759	0,775	0,769	0,764	0,751
Maldivler	..	0,628	0,688	0,736	0,750	0,755	0,734	0,747
Cezayir	0,591	0,649	0,721	0,740	0,745	0,748	0,736	0,745
Azerbaycan	..	0,622	0,727	0,748	0,757	0,761	0,730	0,745
Tonga	0,645	0,685	0,713	0,730	0,742	0,744	0,745	0,745
Türkmenistan	0,711	0,740	0,746	0,742	0,741	0,745
Ekvador	0,651	0,687	0,736	0,765	0,762	0,760	0,731	0,740
Moğolistan	0,579	0,598	0,701	0,732	0,743	0,746	0,745	0,739
Mısır	0,572	0,633	0,675	0,706	0,729	0,735	0,734	0,731
Tunus	0,576	0,658	0,720	0,733	0,743	0,745	0,737	0,731
Fiji	0,642	0,681	0,714	0,729	0,745	0,746	0,737	0,730
Surinam	0,723	0,744	0,755	0,755	0,743	0,730
Özbekistan	..	0,607	0,673	0,701	0,720	0,726	0,721	0,727
Dominika	..	0,695	0,711	0,700	0,726	0,729	0,722	0,720
Ürdün	0,622	0,678	0,725	0,718	0,723	0,727	0,723	0,720
Libya	0,666	0,712	0,739	0,699	0,722	0,722	0,703	0,718
Paraguay	0,595	0,649	0,685	0,723	0,727	0,732	0,730	0,717
Filistin, durumu	0,687	0,710	0,723	0,727	0,716	0,715
Saint Lucia	0,690	0,698	0,728	0,737	0,746	0,735	0,723	0,715
Guyana	0,509	0,577	0,656	0,684	0,701	0,708	0,721	0,714
Güney Afrika	0,632	0,633	0,675	0,716	0,726	0,736	0,727	0,713
Jamaika	0,659	0,664	0,704	0,713	0,716	0,719	0,713	0,709
Samoa	..	0,683	0,713	0,716	0,716	0,715	0,712	0,707
Gabon	0,610	0,635	0,664	0,699	0,706	0,709	0,710	0,706
Lübnan	0,770	0,746	0,750	0,745	0,726	0,706
Endonezya	0,526	0,595	0,664	0,695	0,710	0,716	0,709	0,705
Vietnam	0,482	0,588	0,663	0,684	0,697	0,703	0,710	0,703
Filipinler	0,598	0,633	0,674	0,698	0,710	0,718	0,710	0,699
Botsvana	0,586	0,585	0,660	0,702	0,716	0,717	0,713	0,693
Bolivya (Plurinational Durum)	0,550	0,632	0,662	0,690	0,714	0,717	0,694	0,692

Kırgızistan	0,638	0,621	0,664	0,690	0,698	0,698	0,689	0,692
Venezuela (Bolivar Cumhuriyeti)	0,659	0,684	0,755	0,767	0,738	0,721	0,695	0,691
Irak	0,528	0,589	0,640	0,675	0,692	0,696	0,679	0,686
Tacikistan	0,628	0,560	0,636	0,657	0,671	0,676	0,664	0,685
Belize	0,593	0,640	0,707	0,708	0,706	0,705	0,690	0,683
Fas	0,447	0,521	0,603	0,654	0,676	0,682	0,679	0,683
El Salvador	0,525	0,617	0,659	0,668	0,680	0,683	0,672	0,675
Nikaragua	0,490	0,566	0,614	0,647	0,662	0,664	0,654	0,667
Butan	0,581	0,627	0,658	0,671	0,668	0,666
Cabo Verde	..	0,569	0,644	0,663	0,673	0,676	0,662	0,662
Bangladeş	0,397	0,485	0,553	0,602	0,635	0,644	0,655	0,661
Tuvalu	0,559	0,597	0,616	0,643	0,642	0,635	0,639	0,641
Marşal Adaları	0,638	0,639	0,640	0,639	0,639
Hindistan	0,434	0,491	0,575	0,629	0,645	0,645	0,642	0,633
Gana	0,460	0,507	0,574	0,607	0,620	0,631	0,632	0,632
Mikronezya (federasyonlu durumlar)	..	0,572	0,625	0,626	0,633	0,633	0,629	0,628
Guatemala	0,484	0,550	0,605	0,639	0,640	0,642	0,635	0,627
Kiribati	..	0,549	0,589	0,622	0,622	0,630	0,623	0,624
Honduras	0,516	0,556	0,597	0,613	0,617	0,632	0,621	0,621
Saotome ve prensip	0,485	0,501	0,554	0,596	0,617	0,622	0,619	0,618
Namibya	0,579	0,546	0,585	0,628	0,636	0,639	0,633	0,615
Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti	0,405	0,470	0,551	0,599	0,607	0,610	0,608	0,607
Timor-Leste	0,619	0,614	0,605	0,614	0,614	0,607
Vanatu	0,591	0,595	0,603	0,611	0,608	0,607
Nepal	0,399	0,467	0,543	0,579	0,601	0,611	0,604	0,602
Eswatini (Krallık)	0,545	0,471	0,503	0,575	0,607	0,615	0,610	0,597
Ekvator Ginesi	..	0,512	0,579	0,603	0,601	0,605	0,599	0,596
Kamboçya	0,378	0,425	0,540	0,574	0,591	0,598	0,596	0,593
Zimbabve	0,509	0,452	0,512	0,582	0,602	0,601	0,600	0,593
Angola	..	0,375	0,510	0,582	0,595	0,595	0,590	0,586
Myanmar	0,333	0,410	0,510	0,562	0,590	0,598	0,600	0,585
Suriye Arap Cumhuriyeti	0,562	0,587	0,660	0,556	0,580	0,584	0,577	0,577
Kamerun	0,452	0,442	0,513	0,560	0,577	0,583	0,578	0,576
Kenya	0,474	0,481	0,545	0,561	0,577	0,581	0,578	0,575
Kongo	0,522	0,491	0,561	0,590	0,578	0,570	0,574	0,571
Zambiya	0,412	0,418	0,529	0,562	0,572	0,575	0,570	0,565
Solomon Adaları	..	0,486	0,550	0,559	0,566	0,567	0,565	0,564
Komoros	..	0,464	0,520	0,544	0,557	0,560	0,562	0,558
Papua Yeni Gine	0,370	0,447	0,499	0,541	0,554	0,560	0,560	0,558
Moritanya	0,397	0,465	0,510	0,544	0,556	0,563	0,556	0,556
Côte d'Ivoire	0,427	0,457	0,473	0,513	0,542	0,550	0,551	0,550

Tanzanya (Birleşik Cumhuriyeti)	0,371	0,398	0,493	0,520	0,538	0,548	0,548	0,549
Pakistan	0,400	0,441	0,505	0,534	0,545	0,546	0,543	0,544
Gitmek	0,410	0,446	0,477	0,514	0,528	0,535	0,535	0,539
Haiti	0,429	0,470	0,433	0,529	0,541	0,543	0,540	0,535
Nijerya	0,482	0,516	0,531	0,538	0,535	0,535
Ruanda	0,319	0,340	0,489	0,515	0,528	0,534	0,532	0,534
Benin	0,359	0,416	0,492	0,529	0,530	0,530	0,524	0,525
Uganda	0,329	0,394	0,502	0,517	0,522	0,525	0,524	0,525
Lesoto	0,479	0,452	0,467	0,503	0,522	0,524	0,521	0,514
Malawi	0,303	0,374	0,456	0,491	0,510	0,519	0,516	0,512
Senegal	0,373	0,388	0,468	0,505	0,512	0,513	0,513	0,511
Djibouti	..	0,361	0,458	0,493	0,506	0,512	0,510	0,509
Sudan	0,336	0,424	0,486	0,508	0,514	0,514	0,510	0,508
Madagaskar	..	0,443	0,492	0,504	0,507	0,510	0,501	0,501
Gambiya	0,343	0,404	0,460	0,478	0,495	0,503	0,501	0,500
Etiyopya	..	0,287	0,412	0,460	0,489	0,498	0,498	0,498
Eritre	0,463	0,483	0,493	0,495	0,494	0,492
Gine-Bissau	0,443	0,472	0,482	0,490	0,483	0,483
Liberya	..	0,438	0,460	0,473	0,483	0,484	0,480	0,481
Kongo (Demokratik Cumhuriyeti)	0,386	0,376	0,429	0,463	0,480	0,482	0,479	0,479
Afganistan	0,273	0,335	0,448	0,478	0,483	0,488	0,483	0,478
Sierra Leone	0,312	0,318	0,427	0,453	0,470	0,480	0,475	0,477
Gine	0,269	0,345	0,415	0,440	0,462	0,467	0,466	0,465
Yemen	0,383	0,450	0,510	0,477	0,459	0,461	0,460	0,455
Burkina Faso	..	0,296	0,372	0,418	0,449	0,452	0,449	0,449
Mozambik	0,238	0,303	0,402	0,440	0,451	0,456	0,453	0,446
Mali	0,237	0,317	0,404	0,416	0,430	0,433	0,427	0,428
Burundi	0,290	0,297	0,405	0,428	0,428	0,431	0,426	0,426
Orta Afrika Cumhuriyeti	0,338	0,329	0,372	0,384	0,405	0,411	0,407	0,404
Nijer	0,216	0,262	0,338	0,376	0,399	0,406	0,401	0,400
Çad	..	0,291	0,362	0,389	0,398	0,403	0,397	0,394
Güney Sudan	0,430	0,412	0,395	0,393	0,386	0,385
Kore (Demokratik Halk Temsilcisi)
Monako
Nauru
Somali
İnsani Gelişme Grupları	1990	2000	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Çok yüksek insani gelişme	0,784	0,826	0,868	0,889	0,898	0,902	0,895	0,896

Yüksek insani gelişme	0,557	0,625	0,700	0,734	0,751	0,756	0,753	0,754
Orta insani gelişme	0,453	0,506	0,582	0,627	0,643	0,645	0,642	0,636
Düşük insani gelişme	0,356	0,399	0,477	0,506	0,518	0,522	0,519	0,518
Gelişmekte olan ülkeler	0,513	0,569	0,638	0,673	0,687	0,691	0,687	0,685
Bölgeler	1990	2000	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Arap Devletleri	0,555	0,618	0,676	0,697	0,711	0,715	0,708	0,708
Doğu Asya ve Pasifik	0,507	0,592	0,684	0,722	0,741	0,748	0,748	0,749
Avrupa ve Orta Asya	0,664	0,681	0,746	0,783	0,798	0,802	0,793	0,796
Latin Amerika ve Karayipler	0,633	0,689	0,733	0,758	0,766	0,768	0,755	0,754
Güney Asya	0,442	0,500	0,576	0,623	0,640	0,641	0,638	0,632
Sahra-altı Afrika	0,407	0,430	0,503	0,534	0,547	0,552	0,549	0,547

Kaynak: UNDP 2022, Human Development Index(HDI)

EK 2:**İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ 1990-2021 DEĞİŞİMİ (%)**

Çok yüksek insani gelişme	1990-2021
İsviçre	0,4
Norveç	0,44
İzlanda	0,54
Hong Kong, Çin (SAR)	0,61
Avustralya	0,31
Danimarka	0,41
İsveç	0,51
İrlanda	0,81
Almanya	0,41
Hollanda	0,34
Finlandiya	0,47
Singapur	0,83
Belçika	0,45
Yeni Zelanda	0,49
Kanada	0,27
Liechtenstein	..
Lüksemburg	0,54
Birleşik Krallık	0,47
Japonya	0,29
Kore Cumhuriyeti)	0,74
Amerika Birleşik Devletleri	0,18
İsrail	0,5
Malta	0,74
Slovenya	..
Avusturya	0,34
Birleşik Arap Emirlikleri	0,73
İspanya	0,58
Fransa	0,43
Kıbrıs	0,73
İtalya	0,45
Estonya	0,63
Çek Cumhuriyeti	0,58
Yunanistan	0,5
Polonya	0,65
Bahreyn	0,53

Litvanya	0,57
Suudi Arabistan	0,83
Portekiz	0,68
Letonya	0,54
Andorra	..
Hırvatistan	..
Şili	0,62
Katar	0,39
San Marino	..
Slovakya	0,66
Macaristan	0,52
Arjantin	0,49
Türkiye	1,08
Karadağ	..
Kuveyt	0,47
Brunei Darussalam	0,24
Rusya Federasyonu	0,33
Romanya	0,5
Umman	..
Bahamalar	..
Kazakistan	0,6
Trinidad ve Tobago	0,66
Kosta Rika	0,66
Uruguay	0,46
Belarus	..
Panama	0,6
Malezya	0,73
Gürcistan	..
Mauritius	0,8
Sırbistan	..
Tayland	1,07
Yüksek insani gelişme	
Arnavutluk	0,67
Bulgaristan	0,49
Grenada	..
Barbados	0,28
Antigua ve Barbuda	..
Sejšeller	..
Sri Lanka	0,67

Bosna Hersek	..
Saint Kitts ve Nevis	..
İran (İslam Cumhuriyeti)	0,82
Ukrayna	0,19
Kuzey Makedonya	..
Çin	1,5
Dominik Cumhuriyeti	0,92
Moldova (Cumhuriyeti)	0,52
Palau	..
Küba	0,38
Peru	0,66
Ermenistan	0,47
Meksika	0,44
Brezilya	0,69
Kolombiya	0,68
Saint Vincent ve Grenadinler	..
Maldivler	..
Cezayir	0,75
Azerbaycan	..
Tonga	0,47
Türkmenistan	..
Ekvador	0,41
Moğolistan	0,79
Mısır	0,79
Tunus	0,77
Fiji	0,42
Surinam	..
Özbekistan	..
Dominika	..
Ürdün	0,47
Libya	0,24
Paraguay	0,6
Filistin, durumu	..
Saint Lucia	0,11
Guyana	1,1
Güney Afrika	0,39
Jamaika	0,24
Samoa	..
Gabon	0,47
Lübnan	..
Endonezya	0,95
Viet Nam	1,22

Orta insani gelişme	
Filipinler	0,5
Botsvana	0,54
Bolivya (Plurinational Durum)	0,74
Kırgızistan	0,26
Venezuela (Bolivar Cumhuriyeti)	0,15
Irak	0,85
Tacikistan	0,28
Belize	0,46
Fas	1,38
El Salvador	0,81
Nikaragua	1
Butan	..
Cabo Verde	..
Bangladeş	1,66
Tuvalu	0,44
Marşal Adaları	..
Hindistan	1,22
Gana	1,03
Mikronezya (federasyonlu durumlar)	..
Guatemala	0,84
Kiribati	..
Honduras	0,6
Sao tome ve prensip	0,78
Namibya	0,19
Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti	1,31
Timor-Leste	..
Vanatu	..
Nepal	1,34
Eswatini (Krallık)	0,29
Ekvator Ginesi	..
Kamboçya	1,46
Zimbabve	0,49
Angola	..
Myanmar	1,83
Suriye Arap Cumhuriyeti	0,09
Kamerun	0,79
Kenya	0,63
Kongo	0,29
Zambiya	1,02
Solomon Adaları	..

Komoros	..
Papua Yeni Gine	1,33
Moritanya	1,09
Côte d'Ivoire	0,82
Düşük insani gelişme	
Tanzanya (Birleşik Cumhuriyeti)	1,27
Pakistan	1
Gitmek	0,89
Haiti	0,71
Nijerya	..
Ruanda	1,68
Benin	1,23
Uganda	1,52
Lesoto	0,23
Malawi	1,71
Senegal	1,02
Djibouti	..
Sudan	1,34
Madagaskar	..
Gambiya	1,22
Etiyopya	..
Eritre	..
Gine-Bissau	..
Liberya	..
Kongo (Demokratik Cumhuriyeti)	0,7
Afganistan	1,82
Sierra Leone	1,38
Gine	1,78
Yemen	0,56
Burkina Faso	..
Mozambik	2,05
Mali	1,92
Burundi	1,25
Orta Afrika Cumhuriyeti	0,58
Nijer	2,01
Çad	..
Güney Sudan	..
Diğer ülkeler veya bölgeler	
Kore (Demokratik Halk Temsilcisi)	..

Monako	..
Nauru	..
Somali	..
İnsani gelişme grupları	
Çok yüksek insani gelişme	0,43
Yüksek insani gelişme	0,98
Orta insani gelişme	1,1
Düşük insani gelişme	1,22
Gelişmekte olan ülkeler	0,94
Bölgeler	
Arap Devletleri	0,79
Doğu Asya ve Pasifik	1,27
Avrupa ve Orta Asya	0,59
Latin Amerika ve Karayipler	0,57
Güney Asya	1,16
Sahra-altı Afrika	0,96
Az gelişmiş Ülkeler	1,34
Küçük Ada Gelişen Devletler	0,63
Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü	0,4
Dünya	0,64

Kaynak: UNDP 2022, Human Development Index(HDI)

ÖZGEÇMİŞ

Edanur YALÇIN, ilk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. 2014 yılında Karabük Üniversitesi, İktisat Bölümünde öğrenime başlayıp 2019 yılında mezun oldu. 2019 yılında başladığı, yüksek lisans eğitimine Karabük Üniversitesi, İktisat Anabilim dalında devam etmektedir. 2019 yılından itibaren özel sektörde çalışmalarına devam etmektedir.